

Akcja „Červotoč” (Kołatek) Tajny współpracownik StB Stanislav Dvořák jako kurier „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej”

Dysydenci w krajach bloku sowieckiego w licznych oświadczeniach deklarowali wzajemną solidarność, ale w rzeczywistości – z powodu ograniczonych możliwości podróżowania – ich kontakty osobiste były sporadyczne. Wyjątek stanowiły związki przedstawicieli Karty 77 i Komitetu Samoobrony Społecznej KOR, którym już w 1978 r. udało się zorganizować słynne spotkania na granicy polsko-czechosłowackiej¹. W późniejszych latach kontakty między dysydentami z Polski i Czechosłowacji ograniczały się przede wszystkim do wymiany publikacji podziemnych oraz wydawania deklaracji w obronie więźniów politycznych. Systematyczna współpraca rozwinęła się dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, co było między innymi skutkiem zaostrenia w obu krajach represji wobec przeciwników politycznych – w Czechosłowacji już od końca lat siedemdziesiątych, a w Polsce po ogłoszeniu stanu wojennego. Spotkania na „zielonej granicy” wznowiono dopiero po 1986 r., i to nie tylko w Karkonoszach, ale także w Tatrach, Jeseníkach i Beskidach. Tylko kilka z nich miało charakter manifestacji politycznych, które zgromadziły wiele znanych osób i zostały zakończone deklaracjami oraz zbiorowymi fotografiami na tle słupków i tablic granicznych. Celem większości spotkań był przerzut wydawnictw podziemnych oraz przygotowywanie wspólnych akcji nacisku².

¹ Pierwsze spotkanie odbyło się symbolicznie w sierpniu 1978 r. z okazji 10 rocznicy okupacji Czechosłowacji. Miesiąc później udało się powtórzyć spotkanie na karkonoskiej Drodze Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej, gdzie obywatele Polski i Czechosłowacji mieli w tym czasie wolny dostęp. Trzecie, zaplanowane w tym samym miejscu w październiku, zostało już jednak udaremnione przez funkcjonariuszy tajnej policji i straży granicznej obu państw. Bliżej na ten temat oraz przegląd dotychczasowej literatury: P. Blažek, *Setkání představitelů československé a polské opozice na státních hranicích 1978–1989* [w:] *Česká a polská historická tradice a její vztah k současnosti. Pardubická konference (18.-20. duben 2002)*, red. D. Hrodek, Praha 2003, s. 177–209.

² Por. P. Blažek, *Solidarita se Solidaritou. Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu” v prosinci 1981* [w:] *Od rywalizacji do współpracy. Relacje polsko-czeskie w badaniach młodych historyków z Polski i Republiki Czeskiej*, red. D. Dąbrowski, Wrocław 2003,

Wśród głównych ich organizatorów byli młodzi Polacy z Wrocławia, którzy pierwsze kontakty z praskimi sygnatariuszami Karty 77 nawiązali jeszcze na początku lat osiemdziesiątych. Swoją działalność prowadzili przez długi czas tylko w konspiracji. Dopiero w lipcu 1987 r. w oświadczeniu wydanym po spotkaniu w Karkonoszach poinformowano o powstaniu Kręgu Przyjaciół „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej” (*Kruh přátel Polsko-československé solidarity*)³. Pod koniec 1987 r. we Wrocławiu zaczął ukazywać się „Biuletyn Informacyjny Solidarności Polsko-Czechosłowackiej”, który zawierał przede wszystkim artykuły o działalności opozycji w Czechosłowacji. Symboliczną kulminacją współpracy, do której stopniowo przyłączali się też dysydenci z innych państw socjalistycznych, było seminarium międzynarodowe „Europa Środkowa. Kultura na rozdrożu – między totalitaryzmem a komercjalizmem” oraz towarzyszący mu Przegląd Czechosłowackiej Kultury Niezależnej, które odbyły się we Wrocławiu w dniach od 3 do 5 listopada 1989 r. W Teatrze Polskim przed euforycznie reagującą publicznością wystąpił wtedy Karel Kryl, na dwa tygodnie przed swoim powrotem do Czechosłowacji, wraz z innymi czeskimi muzykami niezależnymi z kraju i emigracji⁴.

Obecnie w badaniach historycznych nad tymi wydarzeniami można wykorzystać, po raz pierwszy w większym zakresie, zbiory archiwalne byłej tajnej policji komunistycznej. Czechosłowacka Służba Bezpieczeństwa (StB – Státní bezpečnost) ingerowała zdecydowanie w życie przeciwników reżimu – kontrolowała ich pocztę, podsłuchiwała rozmowy telefoniczne, zakładała podsłuchy w mieszkaniach i za pomocą różnych „zabiegów dezintegracyjnych” uprzykrzała życie codzienne. W celu monitorowania działań opozycji i ich ukierunkowywania korzystała z licznych (tajnych) współpracowników, którzy występowali jako przeciwnicy reżimu. Jednym z nich był lektor języka czeskiego na Uniwersytecie Wrocławskim (a później na Uniwersytecie Śląskim) Stanislav Dvořák, który w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych pełnił rolę głównego „łącznika” między „Solidarnością Polsko-Czechosłowacką” we Wrocławiu i praskimi sygnata-

s. 245–265; P. Keller, *Odráž československo-polských vztahů v aktech Výboru na obranu nespravedlivú stíhaných (VONS)* [w:] *ibidem*, s. 219–251; G. Majewski, *Karkonosze, miejsce spotkań i akcji opozycji polsko-czechosłowackiej (1978–1988)*, „Rocznik Jeleniogórski” 2004, nr 36, s. 25–36; P. Blažek, G. Majewski, *Granica przyjaźni*, „Karta” 2005, nr 45, s. 118–136.

³ *Kruh přátel Polsko-československé solidarity*, „Informace o Chartu 77” 1987, samizdat, roč. 10, č. 10, s. 19–20. Dokumenty archiwalne StB potwierdzają, że młodzi Polacy z Wrocławia stosowali nazwę „Solidarność Polsko-Czeska” już w 1981 r. Według wspomnień Aleksandra Gleichgewichta nie była to jednak żadna „oficjalna” nazwa, tylko termin, którym posługiwała się między sobą grupa przyjaciół. Dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych stopniowo przyjęła się nazwa „Solidarność Polsko-Czechosłowacka”, a po rozpadzie Czechosłowacji w 1992 r. organizacja zmieniła nazwę na „Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka”. Por. H.G. Skilling, *Charta 77 – pohled ze zahraničí* [w:] *Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*, red. V. Prečan, Scheinfeld-Schwarzenberg–Bratislava 1990, s. 193–195; P. Kenney, *A Carnival of Revolution: Central Europe 1989*, Princeton–Oxford 2002 (wyd. polskie: *Rewolucyjny karnawał: Europa Środkowa 1989*, Wrocław 2005); G. Majewski, *Solidarność Polsko-Czechosłowacka 1981–1989*, „Dolny Śląsk” 2002, nr 10, s. 157–169.

⁴ Zob. P. Blažek, *Sejdeme se – zatím – v Polsku. Vratislavský festival 3.–5. listopadu 1989* [w:] *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura*, red. Z. Tarajło-Lipowska, J. Malicki, Wrocław 2003, s. 371–389.

riuszami Karty 77. Pierwszy etap jego współpracy z tajną policją miał miejsce w latach 1981–1984, kiedy był agentem kontrwywiadu StB o pseudonimie „Michal”. Ponownie nawiązał współpracę w latach 1989–1990 i jako ideowy współpracownik wywiadu przybrał pseudonim „Jilemský”. Faktyczna rola Stanislava Dvořáka została w pełni ujawniona jego ówczesnym przyjaciółom ze środowisk opozycyjnych dopiero w 2003 r., kiedy to autorowi niniejszego opracowania udostępniono obie jegoteczki personalne prowadzone przez tajną policję w latach osiemdziesiątych. Ich treść oraz wspomnienia świadków wydarzeń stanowią główną bazę źródłową niniejszej pracy. Dotychczas nie udało się, niestety, odnaleźć żadnych dokumentów na ten temat w polskich archiwach⁵.

Kontakty oficjalne

O początkach współpracy Stanislava Dvořáka z funkcjonariuszami StB informują zachowane dokumenty z jegoteczki personalnej, którą na początku lat osiemdziesiątych założyli funkcjonariusze Departamentu 3 Zarządu X SNB⁶.

---

⁵ W elektronicznej oraz drukowanej wersji oficjalnego wykazu współpracowników StB, opublikowanego 20 III 2003 r. przez MSW, nie została wymieniona współpraca Stanislava Dvořáka z kontrwywiadem StB. Autorowi niniejszego opracowania została mimo to udostępniona – na jego wniosek – kopiateczki personalnej Dvořáka (nr arch. 749807). Na podstawie tych dokumentów oraz listu wicedyrektora Biura Archiwum i Akt (*odbor archivní a spisové služby*) MSW Pavla Brunnhoffer z 12 IX 2003 r. informującego autora, że Stanislav Dvořák (ur. 28 VI 1944 r.) jest ewidencjonowany jako „współpracownik organów bezpieczeństwa” zgodnie z ustawą nr 107/2002 Sb. (Dz.U.) o udostępnianiu akt powstałych w wyniku działalności Służby Bezpieczeństwa (StB), można zrekonstruować odpowiedni wiersz w dzienniku ewidencyjnym: Stanislav Dvořák, data urodzenia: 28 VI 1944 r., rodzajteczki: D (*důvěrník* – kontakt operacyjny), nr rej.: 21358, pseudonim: „Lektor”, zarejestrowano: 23 IV 1981 r., jednostka: X. S–SNB 3. odb. 1. odd. (Wydział 1 Departament 3 Zarządu X SNB), przeniesiono 1: A (agent), 6 VIII 1981 r. (zobowiązanie do współpracy 31 VII 1981 r.), pseudonim: „Michal”, zarchiwizowano: 28 VIII 1984 r., numer archiwalny: 749807. W „oficjalnym” wykazie współpracowników StB Stanislav Dvořák został wymieniony tylko jako „współpracownik ideowy” Zarządu I SNB (wywiadu StB): nr rej. 49709, data ewidencji: 22 VIII 1989 r., nazwateczki (pseudonim): „Jilemský”, imię i nazwisko: Stanislav Dvořák, data urodzenia: 28 VI 1944 r., kategoria współpracy: IS (*ideový spolupracovník* – współpracownik ideowy), właściwy Departament: 90 (Oblastní odbor I. S–SNB Hradec Králové) [Departament Regionalny Zarządu I SNB], data przekazania do archiwum: 15 II 1990 r. [w wykazie mylnie podano rok 1989], nr archiwalny: A-4906. Także kopia tejteczki personalnej została w dużej części udostępniona autorowi niniejszego opracowania. Większość dokumentów znajdujących się w obu teczkach została zniszczona już w latach osiemdziesiątych, ponadto Urząd ds. Kontaktów i Informacji Zagranicznych (ÚZSI, Úřad pro zahraniční styky a informace), czyli obecny czeski wywiad cywilny, w którego gestii znajdują się zbiory archiwalne wywiadu komunistycznego, odmówił udostępnienia części akt. Zachowała się jednak rozległa kolekcja dokumentów pochodzących z Zarządu X SNB dotyczących akcji „Sever”, w ramach której w latach 1981–1984 Federalne MSW monitorowało kryzys w Polsce i prowadziło działania z nim związane. Znajduje się w niej wiele dokumentów na temat akcji „Červotoč”, w ramach której StB przy pomocy Stanislava Dvořáka w latach 1981–1984 kontrolowała i ujawniała kontakty między dysydentami z Polski i Czechosłowacji. Autor dziękuje za informacje i wyjaśnienia byłym czeskim i polskim dysydentom, przede wszystkim Annie Šabatovej, Václavowi Malemu, Aleksandrowi Gleichgewichtowi i Mirosławowi Jasińskiemu. Na temat współpracy Dvořáka z tajną policją ukazał się dotychczas krótki artykuł Artura Guzickiego (*Zaginiony judasz*, „Ozon” 2006, nr 12).

⁶ Według dokumentu „Organizační řád správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli” (Regulamin organizacyjny zarządu kontrwywiadu ds. walki z wrogiem wewnętrznym), wydanego

3 marca 1981 r. rezydentura warszawska⁷ poinformowała centralę w Pradze, że nawiązała „oficjalny kontakt” z obywatelem czechosłowackim, który już od kilku lat pracuje jako lektor języka czeskiego w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego: „Wymieniony przekazał w ostatnim czasie wiele ogólnych, choć interesujących informacji o sytuacji i działaniach »Solidarności« i KOR we Wrocławiu. Na podstawie charakteru przekazanych informacji Dvořák nawiązał kontakty z działaczami KOR, których zna tylko z imienia i którzy poinformowali go ogólnie o swoich kontaktach w CSRS, przy czym poprosili go, czy nie byłby skłonny pomagać w transporcie listów do CSRS. Konkretnie podał, że dn. 1 XI 1980 r. był w Pradze pewien [Aleksander] Gleichgewicht który występował pod pseudonimem Alexander Rora, i miał rozmawiać z pewnym Milanem [Dalerem] o transporcie polskich materiałów antysocjalistycznych do CSRS”. Rezydentura warszawska prosiła centralę o szybką weryfikację Stanisława Dvořáka i „zajęcie stanowiska, jak dalej postępować podczas rozpracowywania sygnału – ewentualnie ze względu na daną sytuację [uważają za] konieczne opracowanie dokładnej linii dalszego postępowania, czy i w jakim zakresie informować polskich przyjaciół”⁸.

Następną informację z Warszawy, zachowaną w teczce personalnej „Michał”, napisał pplk Miloň Wartalský, przedstawiciel Federalnego MSW w Polsce, gdzie od początku 1981 r. pracował oficjalnie jako I sekretarz ambasady czechosłowackiej⁹. Jego odręczna notatka z 13 kwietnia 1981 r. adresowana była do naczelnika

---

21 XI 1980 r. przez ministra spraw wewnętrznych Jaromíra Obzinę, Departament 3 Zarządu X SNB miał pełnić następujące zadania: „a) wyszukiwać, ujawniać i dokumentować działalność antypaństwową osób w zakresie szkolnictwa, studentów zagranicznych i sportu; b) prowadzić ochronę kontrwywiadowczą młodzieży i wybranych osób wojskowych przed negatywnymi wpływami wrogów wewnętrznych i zagranicznych; c) zabezpieczać środki kontrwywiadowcze w celu ograniczenia wpływu wrogich ideologii oraz wyznaczonych zagranicznych reakcyjnych organizacji młodzieżowych” (P. Žáček, *Přísně tajné! Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané smúrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989*, Praha 2001, s. 206). Na temat struktury organizacyjnej StB zob. *idem*, *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*, Bratislava 2005.

⁷ Działania rezydentury federalnego MSW regulowała w tym okresie norma wewnętrzna z 1969 r. – „Statut rezidentur Hlavní správy kontrarozvůdky v socialistických zemích” (Statut rezydentur Zarządu Głównego Kontrwywiadu w krajach socjalistycznych).

⁸ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Zpráva od představitele FMV rezydentury čs. kontrarozvůdky v PLR pplk. Chudého, Varšava, 3 III 1981 r.

⁹ Miloň Wartalský (ur. 1933) został przyjęty do służby w MSW 15 XI 1955 r. Od 3 IV 1957 r. członek Komunistycznej Partii Czechosłowacji (KPCz). W 1966 r. zdał maturę w szkole średniej dla pracujących. Podczas służby w SNB pełnił różne funkcje. Zaczynał jako referent w Zarządzie Wojewódzkim (KS, Krajská správa) SNB w Ostrawie, w 1957 r. pracował krótko w Zarządzie I MSW (wywiad StB), gdzie według notatki w aktach personalnych „nie sprawdził się”. W latach 1966–1971 studiował zaocznie na Wydziale Prawniczym Uniwersytetu Karola w Pradze, studiów nie ukończył z ważnych powodów zdrowotnych. W okresie apogeum „normalizacji” mianowano go naczelnikiem Wydziału StB w Ostrawie. W 1971 r. został zastępcą naczelnika Departamentu 1 Zarządu StB w Ostrawie (1 II 1971 r. otrzymał awans na majora). Dokładnie po 19 latach służby został przeniesiony do Pragi, gdzie przez kilka lat pełnił funkcję zastępcy naczelnika Departamentu 3 (w 1977 r. przemianowanego na Departament 2 o tej samej „problematyce” – placówki dyplomatyczne RFN i Austrii) Zarządu II Federalnego MSW (Zarząd Kontrwywiadu ds. Walki z Wrogiem Wewnętrznym). Na tym stanowisku prowadził tajnego współpracownika o pseudonimie „Werner”. Od 1 III 1979 r. pracował jako naczelnik tego departamentu, a dwa miesiące później został podpułkownikiem.

ka Zarządu X SNB gen. RSDr. Vladimíra Stárka, który kierował działaniami StB przeciwko „wrogowi wewnętrznemu”. Trzydziestosiedmioletni Stanislav Dvořák został w niej wymieniony po raz pierwszy jako „Lektor”, czyli pod takim samym pseudonimem, pod którym wkrótce później został wpisany do słynnego rejestru teczek jako kontakt operacyjny StB: „Przesyłam raport o ostatniej sytuacji we Wrocławiu, jak przekazał ją »Lektor« (osoba, o której informowałem Cię telefonicznie dnia 13 IV 1981 r.). Zalecam podczas kontaktu w Pradze, jeśli weryfikacja »Lektora« będzie pozytywna (jak prosiła o nią przed miesiącem R[ezydentura]-Warszawa), jego bezpośredni werbunek”¹⁰. Na drugi dzień rezydentura warszawska meldowała z niecierpliwością, że nie otrzymała jeszcze wskazówek dotyczących dalszego postępowania, a Stanislav Dvořák już za kilka godzin miał wyjechać z Wrocławia do Pragi. Zastosowane w meldunku chropowate zwroty przypominają film szpiegowski: „»Lektor« wyjeżdża do Pragi 15 kwietnia o godz. 01.10 pośpiesznym »Bohemia«. Przyjazd godz. 09.02. Ma nawiązać kontakt z pewnym człowiekiem w Pradze, przekazać mu list, nagrania magnetof[onowe] i druki. Nazwisko oraz bliższe instrukcje do kontaktu »Lektor« otrzyma tuż przed odjazdem. Zalecam nawiązać kontakt z »Lektorem« w Pradze, gruntownie odpytać go na temat sytuacji, jego dalszych możliwości”¹¹.

Dokumenty archiwalne ze wspomnianej „weryfikacji” Dvořáka zawierają dane o jego życiorysie. Urodził się 28 czerwca 1944 r. w rodzinie Stanislava i Libuši Smrtków; nazwisko Smrtka zmienił po osiągnięciu pełnoletności na Dvořák. Po ukończeniu szkoły podstawowej uczęszczał do technikum mechanicznego w Varnsdorfie, gdzie w 1962 r. zdał maturę. Krótko pracował jako robotnik w zakładach Skłárny Kavalier, a następnie był szefem Organizacji Pionierskiej Czechosłowackiego Związku Młodzieży (ČSM – Československý svaz mládeže) w szkole podstawowej w Varnsdorfie. Od 1964 r. studiował jednocześnie matematykę i podstawy ZPT na Wydziale Pedagogicznym w Ústí nad Łabą. Studia ukończył w 1969 r. Aż do 1974 r. pracował jako nauczyciel w dziewięcioletniej szkole podstawowej w Varnsdorfie. Według własnych słów interesował się

W 1981 r. przeniesiono go do rezerwy czynnej, przez kilka następnych lat pracował jako przedstawiciel Federalnego MSW w Polsce, jako I sekretarz ambasady w Warszawie. Od początku 1986 r. pełnił obowiązki (a 1 IX 1986 r. otrzymał nominację) naczelnika departamentu 3 Zarządu II SNB („problematyka” placówek dyplomatycznych Wielkiej Brytanii i Francji). Osobiście kierował najważniejszymi grami wywiadowczymi departamentu (akcje „Moře”, „Sever” i „Dita”). Od 1 V 1988 r. naczelnik Departamentu 1 Zarządu II SNB („problematyka” placówek dyplomatycznych Ameryki Północnej i Południowej). Służbę zakończył 28 II 1990 r. i przeszedł na emeryturę. W okresie kiedy jako „przedstawiciel Federalnego MSW” pracował w Polsce, otrzymał nagrodę finansową w wysokości 2500 Kčs za akcję „Bambus”. Był wielokrotnie odznaczany: w 1963 r. medalem „Za službu vlasti” (Za służbę ojczyźnie), w 1968 r. medalem „Za zásluhy o obranu vlasti” (Za zasługi w obronie ojczyzny), w 1975 r. medalem 30 lat SNB, w 1978 r. odznaczeniem „Za upevňování přátelství” (Za umacnianie przyjaźni) III stopnia, w 1980 r. Honorową Odznaką SNB, w 1983 r. Medalem SNB, w 1968 r. Honorową Odznaką za ochronę granicy państwowej CSRS, w 1968 i 1974 r. odznaczeniem „Za zásluhy v ochronie hranic PRL” oraz w 1988 r. odznaczeniem „Za zásluhy o výstavbu” (Za zasługi na rzecz rozwoju).

¹⁰ AMV, Osobní svazek, arch. č. 74980, Zpráva od představitele FMV rezidentury čs. kontrarozvědky v PLR pplk. Wartalského z 13 IV 1981 r.

¹¹ *Ibidem*, Zpráva od představitele FMV rezidentury čs. kontrarozvědky v PLR pplk. Wartalského z 14 IV 1981 r.

w tym czasie przede wszystkim nauczaniem matematyki – w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych kilkakrotnie uczestniczył w szkole letniej poświęconej temu przedmiotowi. Potwierdza to też fakt, że w latach 1967–1974 pracował jako metodyk matematyki przy Powiatowej Radzie Narodowej (Okresní národní výbor) w Děčínie. W 1974 r. rozpoczął studia w Wyższej Szkole Mechaniczno-Tekstylnej (Vysoká škola strojní a textilní) w Libercu, których jednak nie ukończył. Od 1975 r. pracował w Wydziale Oświaty Północnoczeskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (Severočeský Krajský národní výbor) w Ústí nad Łabą, a od 1976 r. uczył w szkole zawodowej przy Zakładach Chemicznych im. Jiříego [Georgi] Dymitrowa w miejscowości Meziboří niedaleko Litvínova¹².

Kiedy w 1978 r. Stanislav Dvořák wyjeżdżał do Polski, zapewne nie sądził, że będzie tam pracował przez sześć lat. Pobyt w sąsiednim państwie początkowo traktował tylko jako tymczasowy etap poprzedzający wyjazd do kraju o wiele bardziej odległego – złożył bowiem w Ministerstwie Oświaty wniosek o zatrudnienie w Wietnamie. Jego zainteresowanie tym egzotycznym krajem wiązało się z pracą w szkole w Meziboří, gdzie uczył Wietnamczyków języka czeskiego. Ich kultura zainteresowała go na tyle, że zaczął się uczyć wietnamskiego i już w 1977 r. zdał z powodzeniem egzamin państwowy z tego języka (przez jeden rok szkolny uczył się też chińskiego). Dokumenty tajnej policji zawierają tylko mgliste informacje o tym, jakimi racjami kierowali się urzędnicy ministerstwa, wysyłając Dvořáka do Wrocławia: „Jego prośba [o pracę w Wietnamie] została po przeanalizowaniu materiałów kadrowych przyjęta, z tym że tymczasem może pracować jako lektor w PRL, do czego także doszło w 1978 r.”¹³

W zyciorysie, który Stanislav Dvořák napisał 10 lutego 1977 r., wymienione zostały różne funkcje społeczne, które pełnił w przeszłości. Oprócz już wspomnianych były one następujące: 1961–1962 – przewodniczący organizacji szkolnej ČSM, od 1963 r. – ławnik w Sądzie Miejskim (Městský lidový soud) w Varnsdorfie, 1972–1974 – członek komisji mieszkaniowej Miejskiej Rady Narodowej w Varnsdorfie, 1968–1974 – kierownik organizacji pionierskiej, 1966–1967 – członek komisji zakładowej Rewolucyjnego Ruchu Związkowego (ROH – Revoluční odborové hnutí), na początku lat siedemdziesiątych – członek Rady Powiatowej Organizacji Pionierskiej Socjalistycznego Związku Młodzieży (SSM, Socialistický svaz mládeže) w Důčínie, a od 1976 r. – przewodniczący komisji wydziałowej ROH. Na podstawie tego wykazu nie można oceniać działalności i poglądów Dvořáka w okresie piętnastu lat, ale z odrobiną ironii można stwierdzić, że aż do czasu wyjazdu do Polski z pewnością nie należał do przeciwników reżimu. Świadczy o tym także jego odpowiedź na pytanie, jakie poglądy reprezentował podczas Praskiej Wiosny: „W latach 1968–1969 pracowałem w oświacie. Moim obowiązkiem jako pracownika państwowego była obrona interesów państwa, naszego społeczeństwa socjalistycznego. W miarę swoich możliwości zawsze się o to starałem i staram także do tej pory. Podczas weryfikacji i rozmów, które miały miejsce, nic w tej kwestii nie zostało mi zarzucane”¹⁴.

¹² *Ibidem*, Vlastní životopis Stanislava Dvořáka.

¹³ *Ibidem*, Prověřka k osobě Stanislava Dvořáka.

¹⁴ *Ibidem*, Vlastní životopis Stanislava Dvořáka.

Pobyt w Polsce, gdzie na początku lat osiemdziesiątych doszło do jednego z największych kryzysów w historii bloku sowieckiego, nie wpłynął zdecydowanie na zmianę poglądów politycznych Dvořáka. Według informacji tajnego współpracownika StB, który pod pseudonimem „Franta” pracował w Ministerstwie Oświaty, w 1980 r. Dvořák kilkakrotnie odwiedził wydział zagraniczny resortu. Skarżył się zwłaszcza na rzekomo uciążliwą sytuację w Polsce i wyraził zainteresowanie przystąpieniem do partii komunistycznej: „Na to zareagowano tak, że ma omówić tę sprawę w ZÚ [zastupitelský úřad – placówka dyplomatyczna] CSRS w PRL, gdzie w chwili obecnej przynależy kadrowo. Podczas kolejnej wizyty w MŠ [ministerství školstva – ministerstwo oświaty] CSRS jesienią 1980 r. rozmawiał otwarcie ze źródłem (TW »Franta«), któremu przekazał, że nie zgadza się z obecną ofensywą prawicy w PRL i nie skrywał swojego rozgoryczenia tym, że nauczyciele akademicy w PRL, którzy mają wysoką pozycję społeczną, mogą otwarcie i skrycie występować, zwłaszcza we Wrocławiu i Krakowie, przeciwko zdobyczom socjalizmu”¹⁵.

W zachowanych dokumentach archiwalnych nie ma informacji, czy Dvořák faktycznie złożył deklarację członkowską KPCz w ambasadzie w Warszawie. Kilka miesięcy później zaczął przekazywać jej pracownikom pisemne informacje o poglądach niektórych swoich kolegów z Uniwersytetu Wrocławskiego, z którymi w tym czasie się zaprzyjaźnił: „Pod koniec 1980 r. wymienionym zaczęli szczególnie interesować się niektórzy polscy nauczyciele akademicy i zdobył on sobie ich zaufanie. Wszystkie informacje, które uzyskał od nich, przekazywał na piśmie ZÚ CSRS w Warszawie. W ostatnim czasie został poproszony przez pewnego Gleichgewichta, czy nie mógłby przewieźć do CSRS jakichś druków i przekazać ich określonej osobie. Tę kwestię skonsultował natychmiast z tow. Kronenbergiem w Warszawie, od którego dostał konkretne wskazówki i numer tel[efonu] do tutejszego Departamentu 3 [Zarządu X SNB], pod którym ma się zgłosić natychmiast po przyjeździe do Pragi. Na tej podstawie nawiązano z wymienionym kontakt, podczas którego wyraził chęć pełnienia wyznaczonych zadań w PRL i w CSRS”¹⁶.

Kontakt operacyjny StB „Lektor”

W czwartek 16 kwietnia 1981 r. w życiu Stanislava Dvořáka doszło do zasadniczej zmiany. Po swoim przyjeździe do Pragi zgłosił się jako „Lektor” pod wyznaczonym numerem telefonu i uzgodnił spotkanie z funkcjonariuszami StB. Podczas tego spotkania, według ich oceny, zachowywał się „poważnie” – „szczegółowo wyjaśnił swoje związki z przedstawicielami KOR i podał konkretne nazwiska i funkcje tych osób”. Przekazał też kilka polskich publikacji podziemnych i taśmę magnetofonową, które zgodnie z umową z Aleksandrem Gleichgewichtem miał dostarczyć przedstawicielom Karty 77 – „wymienione materiały zostały przeanalizowane, a następnie przekazane Dvořákowi, by doręczył je adresato-

¹⁵ *Ibidem*, Prověrka k osobě Stanislava Dvořáka.

¹⁶ *Ibidem*, Návrh npor. Maliňáka na založení svazku D „Lektor”. [Nadporučík (npor.) – nadporučnik, w czechosłowackiej hierarchii stopień oficerski wyższy rangą od porucznika, a niższy od kapitana – przyp. tłum.]

wi Milanowi Dalerowi”. Mimo że funkcjonariusze centrali StB widzieli Dvořáka po raz pierwszy w życiu, na podstawie rekomendacji rezydentury w Warszawie dokonali jego „natychmiastowego werbunku”. Podczas tego spotkania stał się on kontaktem operacyjnym StB o pseudonimie „Lektor”, podpisał własnoręcznie napisaną deklarację współpracy i zobowiązanie do zachowania tajemnicy. Według notatki poprosił funkcjonariuszy StB, by nie informowano o jego działalności polskich organów bezpieczeństwa, ponieważ opozycja w Polsce miała podobno „swoich ludzi także w organach bezpieczeństwa”¹⁷.

Tuż przed swoim powrotem do Wrocławia 22 kwietnia 1981 r. Dvořák ponownie spotkał się z funkcjonariuszami StB, którzy przekazali mu numer telefonu do kontaktów z rezydenturą w Warszawie. „Lektor” poinformował ich o rezultatach rozmów z Milanem Dalerem¹⁸. Dvořák miał przekazać Polakom, że członkowie Karty 77 próbują obecnie ustalić szczegóły sprawy młodej Czeszki Lenki Cvrčkovéj, która 19 lutego 1981 r. w Łodzi została zatrzymana za popieranie strajkujących studentów i przekazana czechosłowackiej StB¹⁹. Dvořák miał też przekazać, że ze względu na zaostrzenie represji żaden z sygnatariuszy Karty 77 nie może przyjechać do Polski. Przedstawiciele Karty 77 ucieszyli się podobno z tego, że strona polska obiecała zająć się drukiem czeskich publikacji podziemnych, i prosili o ewentualną pomoc finansową. Na spotkaniu ustalono też, że podczas kolejnej wizyty w Prądze Stanislav Dvořák zwróci się bezpośrednio do Anny Šabatovej lub Petrušky Šustrovej, które miały występować jako przedstawicielki Karty 77 do spraw współpracy z Polakami²⁰.

Bezpośrednio po swoim przyjeździe do Wrocławia 23 kwietnia 1981 r. Dvořák zameldował się telefonicznie w rezydenturze w Warszawie, która na terytorium Polski pośredniczyła w jego kontaktach z centralą. W roli kontaktu operacyjnego StB zdecydowanie nie próżnował. Poinformował, że za kilka godzin jako nowy łącznik ma wyjechać do Pragi Jerzy Ochman, przyjaciel Aleksan-

¹⁷ *Ibidem*, Zpráva náčelníka X. správy SNB genmjr. Vladimíra Stárka představitelům FMV ve Varšavě, 24 IV 1981 r.

¹⁸ Milan Daler (ur. 1957) był jako sygnatariusz Karty 77 rozpracowywany przez StB w latach 1978–1982 (Wydział 2 Departament 2b Zarządu StB Praga) w ramach akcji „Kovář” (Kowal). W zachowanej teczce personalnej na temat jego kontaktów z polską opozycją znajdują się tylko sporadyczne ogólne wzmianki, ale jest jasne, że były one jednym z głównych powodów nacisków tajnej policji na Dalera, by w ramach akcji „Asanace” (Asenizacja) zmusić go do emigracji. Przykładowo 13 IV 1982 r. npor. Václav Duchač napisał w notatce z „rozmowy wywiadowczej”: „Rozmowa została przeprowadzona na podstawie jego decyzji, by wyemigrować z CSRS, a także na podstawie doniesień o jego kontaktach w PRL z niektórymi osobami, które były aktywne w działaniach »Solidarności«. DALER powiedział, że chce wraz z żoną wyemigrować z CSRS do Austrii. [...] W dalszej części zaprzeczył temu, by miał jakieś kontakty z członkami polskiej »Solidarności«, przynajmniej z tymi, o których by wiedział”. Milan Daler wyemigrował do Austrii 12 IX 1982 r. (AMV, Osobní svazek, arch. č. 688253, Záznam npor. Duchače o rozhovoru s Milanem Dalerem, Praha, 13 IV 1982 r.).

¹⁹ Licealistka Lenka Cvrčková występowała w Polsce pod pseudonimem Linda Winsch. Po przekazaniu do Czechosłowacji spędziła kilka miesięcy w areszcie śledczym. Po zwolnieniu była rozpracowywana przez StB w akcji „Brouk” (Chrząszcz). W 1983 r. wyemigrowała do Austrii. Więcej na ten temat zob. P. Blažek, *Kauza Skupiny revoluční akce. Letáková kampaň na podporu polské Solidarity ve světle svazkové agendy StB [w:] Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV, red. Z. Kárník, M. Kopeček, Praha 2005, s. 210–211.

²⁰ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Zpráva náčelníka X. S-SNB genmjr. Vladimíra Stárka představitelům FMV ve Varšavě, 24 IV 1981 r.

dra Gleichgewichta. Zaproponował nawet sposób wykorzystania tej sytuacji, dzięki któremu umocniłby własną pozycję: „Do wyjazdu łącznika dojdzie prawdopodobnie dziś w nocy połączeniem kolejowym »Bohemia«. »Lektor« podsuwa pod rozwagę, czy nie byłoby dobrze przerwać tę akcję i w ten sposób osiągnąć sytuację, w której byliby zmuszeni wykorzystywać jako łącznika tylko osobę »Lektora«²¹.

Gra operacyjna, którą funkcjonariusze StB rozgrywali za pomocą Stanislava Dvořáka, otrzymała znaczącą nazwę akcja „Červotoč” (Kołatek): „Chodzi o kontakty KOR we Wrocławiu z CSRS. Celem było podstawienie naszego współpracownika i podjęcie środków w celu dokumentacji tej działalności. Współpracownik został podstawiony, ma dobrą pozycję w KOR oraz u opozycji w CSRS. Oprócz konkretnego włączenia współpracownika doszło do uzyskania materiałów antypaństwowych [przerzucanych] z PRL do CSRS. Do ujawnienia kanału łączności z PRL do CSRS i na odwrót. Do ujawnienia zakładanego miejsca ukrycia urządzeń poligraficznych opozycji w CSRS i innych ustaleń”²².

Na początku lipca 1981 r. kierownictwo Zarządu X SNB podczas posiedzenia sztabu akcji „Sever” poinformowało, że postanowiło „pogłębić” współpracę z Dvořákiem poprzez „jego ofensywniejsze wykorzystanie zwłaszcza w akcji »Červotoč«”²³. Tydzień później zawiadamiło już, że jest to najbardziej interesujący tajny współpracownik, jakiego pracownicy Zarządu X SNB wykorzystują w związku z kryzysem w Polsce²⁴.

Agent StB „Michal”

Według ówczesnie obowiązującego dokumentu „Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky” (Wytyczne do pracy ze współpracownikami kontrwywiadu) kontakt operacyjny pomagał jedynie w realizacji „zadań częściowych w zakresie bezpieczeństwa państwa”, w przypadku agentów zaś, których wśród tajnych współpracowników tej jednostki tajnej policji (rezydent, agent i dysponent lokalu kontaktowego) było najwięcej, zakładano bardziej długotrwałe kontakty, systematyczne prowadzenie i regularne spotkania²⁵.

Współpracę agenturalną ze Stanislavem Dvořákiem zaproponował 9 lipca 1981 r. pracownik operacyjny Departamentu 3 Zarządu X SNB npor. Jiří Maliňák, który później został jego „organem prowadzącym”²⁶. Zakładał, że „Lektor” będzie wykorzystywany do dwóch głównych zadań: „kontrolu łączności między opozycją polską i czechosłowacką] oraz ujawniania kanałów, którymi

²¹ Z zachowanych dokumentów nie wynika jasno, czy Jerzy Ochman wyjechał w tym czasie do Pragi (*ibidem*, Zpráva od představitele FMV rezidentury v PLR AIPKO X. správy SNB, 24 IV 1981 r.).

²² AMV, f. X. S-SNB, Akce „Sever”, Informace X. správy SNB o akci „Sever” zaslaná náměstkovi ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Vladimíru Hrušeckému, 30 VI 1981 r.

²³ *ibidem*, Zápis z porady štabu akce Sever 2 VII 1981 r., vypracoval zástupce náčelníka AIPKO X. S-SNB pplk. Zdeněk Lázná.

²⁴ Por. załącznik, dok. nr 1.

²⁵ Bliżej zob. P. Žáček, *Přísně tajné!*..., s. 27–51.

²⁶ Jiří Maliňák (ur. 1951) wstąpił do KPCz 26 IV 1971 r. W 1976 r. ukończył studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Kijowskiego. 1 IX 1977 r. został przyjęty do służby w MSW i mianowany starszym referentem samodzielnego Wydziału Zarządu X Federalnego MSW. Od 1 X 1977 r.

między CSRS i PRL transportowane są materiały o charakterze antysocjalistycznym, technika poligraficzna i pomoc finansowa dla opozycji czechos[owackiej]” oraz do „ustalania działań i zamiarów opozycji czechos[owackiej] i polskiej w środowisku młodzieży – zwłaszcza akademickiej”²⁷. Stanislav Dvořák podpisał zobowiązanie do współpracy 31 lipca 1981 r. w Młodej Boleslavi. Według notatki npor. Maliňáka spotkanie odbyło się w „pomieszczeniu publicznym”, czyli zapewne w jednej z miejscowych restauracji. Dvořák, który do roli agenta StB wybrał pseudonim „Michal”, rzekomo bez wahania przyjął propozycję współpracy; według notatki z „werbunku” stwierdził dosłownie, „że uważa to za swój patriotyczny obowiązek”. Podczas spotkania nowy agent otrzymał kilka zadań na najbliższy okres, przede wszystkim miał „ściśle wykonywać polecenia opozycji czechos[owackiej] [w sprawie] nawiązywania kontaktów z innymi osobami”²⁸. Kilka dni później, na podstawie zatwierdzonego wniosku oficera prowadzącego npor. Maliňáka, Dvořák otrzymał nagrodę finansową w wysokości 1500 Kčs z funduszu naczelnika Zarządu X SNB za „nadzwyczajną realizację zadań” w ramach akcji „Sever”²⁹.

Przed wyjazdem do Polski agent „Michal” spotkał się 16 sierpnia 1981 r. z npor. Maliňákiem. Podczas spotkania Dvořák poinformował, że w minionych dniach rozmawiał z sygnatariuszami Karty 77 o nawiązaniu systematycznej współpracy z opozycją w Polsce. Anna Šabatová i František Lízna³⁰ byli podobno zainteresowani przesłaniem dwóch powielaczy, przygotowaniem przynajmniej 5000–6000 ulotek z informacjami o represjach wobec Karty 77, pomocą finansową dla Karty 77 (Polacy mieli przysyłać pieniądze filozofowi Ladislavowi Hejdánkowi), pobytami wymiennymi, drukiem tekstów członków VONS i sygnatariuszy Karty 77, stworzeniem w Polsce archiwum Karty 77 oraz koordynacją wspólnych akcji protestacyjnych w obu krajach. Zgodnie z instrukcjami w Polsce Dvořák miał zakwestionować wymienione postulaty, powołując się na rzekome rozbieżności zdań między sygnatariuszami Karty 77: „Przedstawić charakter i profil moralny poszczególnych osób i podkreślić cechy negatywne (alkoholizm,

---

starszy referent w Wydziale 3 Departamentu 4 Zarządu X, a od 1 XI 1978 r. w Wydziale 2 Departamentu 3 Zarządu X. W 1980 r. pomyślnie zdał egzaminy oficerskie w Szkole Wyższej SNB. Od 1 IV 1982 r. starszy referent specjalista w Wydziale 1 Departament 3 Zarządu X SNB. 1 III 1983 r. został przeniesiony do Komitetu Głównego (Hlavní výbor) KPCz w Federalnym MSW jako pracownik polityczny. 1 II 1984 r. rozpoczął eksternistyczną aspiranturę naukową w Wyższej Szkole SNB. Od 1 XI 1988 r. pracownik Wydziału Ideologicznego Komitetu Głównego KPCz w Federalnym MSW. 15 XII 1988 r. przeniesiony do Zarządu II SNB, gdzie początkowo pracował jako starszy referent specjalista Wydziału 1 Departamentu 12; od 15 I 1989 r. w tej samej funkcji w Wydziale 2 Departamentu Analitycznego. 23 VI 1990 r. został zwolniony ze służby, według opinii komisji obywatelskiej bowiem był niezdolny do wykonywania służby w SNB.

²⁷ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Návrh npor. Maliňáka na získání Stanislava Dvořáka ke spolupráci, Praha, 9 VII 1981 r.

²⁸ *Ibidem*, Zpráva npor. Jiřího Maliňáka o získání Stanislava Dvořáka ke spolupráci, 3 VIII 1981 r. Por. załącznik, dok. nr 2.

²⁹ *Ibidem*, Návrh npor. Maliňáka na udělení finanční odměny TS „Michal” č. sv. 21358.

³⁰ 4 VIII 1981 r. naczelnik Zarządu X SNB genmjr Vladimír Stárek poinformował podczas posiedzenia sztabu akcji „Sever” o przygotowywanym zatrzymaniu („realizacji”) księdza rzymskokatolickiego i sygnatariusza Karty 77 Františka Lízny (AMV, f. X. S-SNB, inv. j. 1037, Zápis z porady štábu akce „Sever”, 4 VIII 1981 r.).

promiskuityzm, niska inteligencja i słabe wyrobienie polityczne, rozbieżności między działalnością konspiracyjną i rzeczywistością, kiedy zagrozili całej akcji). W tym kontekście zakwestionować celowość współpracy z tymi ludźmi”³¹.

Po swoim powrocie do Polski Dvořák prawdopodobnie nie trzymał się skrupulatnie tych instrukcji. 1 września 1981 r. genmjr Stárek przesłał więc do rezydentury warszawskiej pilną wiadomość: „Żądam, by »Michal« w chwili obecnej stłumił aktywność, ponieważ w danej sytuacji wykroczył poza ramy przydzielonych zadań. Jego ukierunkowanie zostanie sprecyzowane po przyjeździe do CSRS”³². Polecenie naczelnika Zarządu X SNB było zapewne związane z podróżą agenta „Michala” do Warszawy, gdzie w dniach 28–30 sierpnia 1981 r. odwiedził kilku znanych przedstawicieli polskiej opozycji. Według wspomnień Aleksandra Gleichgewichta, który towarzyszył Dvořákowi w tej podróży, faktycznie były to tylko niezobowiązujące spotkania, podczas których luźno dyskutowano o ewentualnych wspólnych akcjach. Na podstawie informacji od „Michala” praska centrala StB mówiła z przesadą o skoordynowanej „wrogiej działalności”, którą miała kierować z Wrocławia „Solidarność Polsko-Czechosłowacka”. W ocenie tej nie brakowało nawet wzmianki o planach kolportażu ulotek „za pomocą balonów wypuszczanych z terytorium PRL”³³.

Kierownictwo Zarządu X SNB było wprawdzie zaskoczone nieskoordynowanym postępowaniem agenta „Michala”, ale stosunkowo szybko postanowiło, że będzie kontynuować obiecującą „grę operacyjną”. W przerwie między pierwszą a drugą turą I Krajowego Zjazdu Delegatów „Solidarności”³⁴ Aleksandrowi Gleichgewichtowi pozwolono nawet wyjechać do Czechosłowacji i nie przeszkadzano mu w spotkaniach z sygnatariuszami Karty 77. Młodemu Polakowi towarzyszył Stanislav Dvořák. Z Wrocławia przyjechali autobusem do Młodej Boleslavi, gdzie mieszkali rodzice „Michala”. Następnie Gleichgewicht sam wybrał się do Pragi i tam poznał Annę Šabatovą³⁵ i jednego z ówczesnych rzeczników Karty 77 Václava Malego³⁶. Był także w Brnie, gdzie przenocował u Jana Šabaty i spotkał się z jego ojcem Jaroslavem Šabatą. Podróż wprawdzie nie obeszła się bez kom-

³¹ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Instrukčář, 16 VIII 1981 r.

³² *Ibidem*, Žádost náčelníka X. správy SNB o předání zprávy varšavské rezidentuře, 1 IX 1981 r.

³³ Por. załącznik, dok. nr 3; Rozmowa z Aleksandrem Gleichgewichtem, Wrocław, 5 XI 2004 r.

³⁴ Podczas pierwszej tury zjazdu 8 IX 1981 r. uchwalono słynne „Posłanie do ludzi pracy Europy Wschodniej”, którego autorem był Jan Lityński, jeden z uczestników karkonoskich spotkań z sygnatariuszami Karty 77.

³⁵ Anna Šabatová (ur. 1951, córka Jaroslava Šabaty) jako studentka została w 1971 r. zatrzymana w związku z udziałem w akcji ulotkowej przy okazji wyborów parlamentarnych. Skazano ją na 3 lata pozbawienia wolności. Należała do pierwszych sygnatariuszy Karty 77; w 1978 r. była współzałożycielką Komitetu Obrony niesprawiedliwie Prześladowanych (Výbor na obranu nespravedlivú stíhaných – VONS). W latach 1979–1984, kiedy jej mąż Petr Uhl był w więzieniu, wydawała czasopismo podziemne „Informace o Chartě 77”. Od 7 I 1986 r. do 6 I 1987 r. była rzeczniczką Karty 77. Obecnie jest zastępcą rzecznika praw obywatelskich.

³⁶ Václav Malý (ur. 1950) został wyświęcony na księdza w 1976 r. W 1977 r. podpisał Kartę 77, a rok później był współzałożycielem VONS. W styczniu 1979 r. pozbawiono go państwowego zezwolenia na wykonywanie funkcji duchownego; do 1989 r. pracował jako palacz i lampiarz. Od 13 I 1981 r. do 7 I 1982 r. był rzecznikiem Karty 77. W 1988 r. jeden ze współzałożycieli Czechosłowackiego Komitetu Helsińskiego, a w 1989 r. Forum Obywatelskiego. Od 1997 r. biskup pomocniczy Pragi. W latach 1981–1989 był rozpracowywany przez Zarząd X SNB w akcji „Člen” (Członek).

plikacji (w Brnie funkcjonariusze StB otwarcie śledzili Gleichgewichta, który na dworcu wdał się nawet z nimi w przepychanki), ale rezultat był nad wyraz pozytywny – po kilku miesiącach starań nawiązana została osobista współpraca³⁷. W archiwum odnaleziono dotychczas jedynie zdawkowe informacje o pobycie Aleksandra Gleichgewichta w Czechosłowacji. W zachowanej teczce pracy agencjonalnej nie ma o tej podróży żadnej wzmianki, a jedynym źródłem jest zwięzła informacja w materiałach Zarządu X SNB przygotowanych na posiedzenie sztabu akcji „Sever”: „W dniach 17–24 IX 1981 r. Gleichgewicht odbył razem z naszym źródłem [Stanislavem Dvořákem] podróż do CSRS z polecenia ośrodka warszawskiego w celu omówienia koordynacji planów warszawskiej centrali KOR z przedstawicielami opozycji czechosłowackiej]. Wymieniony odbył rozmowy z eksponentami K[arty 77] i VONS Anną Šabatovą, Janem i Jaroslavem Šabatą i Václavem Malým, którzy przyjęli propozycję polskiej opozycji i uzgodnili konkretny system transportu materiałów z PRL do CSRS na okres do zamknięcia granic państwa. Akcja jest dalej rozpracowywana we współdziałaniu Departamentów 1 i 3 Zarządu X SNB”³⁸.

W dokumentach archiwalnych z akcji „Sever” nie znajdujemy żadnych informacji o osobie, która miała odbierać wiadomości z Polski – sygnatariusze Karty 77 Anna Šabatová i Václav Malý poprosili o to byłego więźnia Jiřiego Matznera. Informacja o tym zdarzeniu zachowała się tylko w teczce „Michal”. Matzner, który w kilku dokumentach archiwalnych określany jest jako przedstawiciel „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej” w CSRS, był już jednak w tym okresie – podobnie jak Stanislav Dvořák – współpracownikiem StB. Od czerwca 1981 r. był prowadzony przez Departament 1 Zarządu X SNB jako agent o pseudonimie „Štěpán”³⁹. Z dokumentów wynika, że Dvořák i Matzner prawdopodobnie nie mieli pojęcia, iż obaj współpracują z tajną policją. Według doniesienia „Štěpána”

---

18 XII 1981 r. wraz z kilkoma innymi osobami został wymieniony na liście osób, których aresztowanie kierownictwo Departamentu 5 Zarządu X SNB zaplanowało na pierwsze półrocze 1982 r.: „akcja »Člen« –teczka personalna 20910 – obiekt Václav Malý, duchowny rzym. kat. bez zezwolenia państwowego, rzecznik K[arty] 77 i członek VONS, który mimo wszystkich środków prowadził działalność przestępczą według § 98 kk [próba obalenia republiki]” (AMV, Informace náčelníka 5. odb. X. S-SNB pplk. Josefa Sámka o předpokládané „realizaci akci” v 1. pololetí roku 1982).

³⁷ Rozmowa z Aleksandrem Gleichgewichtem, Wrocław, 5 XI 2004 r.

³⁸ AMV, fond X. S-SNB, inv. jedn. 1038, por. załącznik, dok. nr 3. W tym samym czasie Departament 4 Zarządu X SNB wysłał do Warszawy w ramach akcji „Sádra” (Gips) agentkę Lídię (Lýdię) Štěpanovną Jazykovą (ur. 31 XII 1933 r.), pseudonim „Xenie” (nr rej. teczki 22252): „Zgodnie z planowanymi środkami został zrealizowany wyjazd TW »Xenie«, która nawiązała kontakt z przedstawicielami »Solidarności« Czaputowiczem i Lityńskim. Z rozmów wynikało, że opozycja PRL nie ma stabilnego kontaktu z CSRS. W tym kontekście interesowali się możliwością stworzenia w CSRS Komitetu ds. Łączności i Informacji o PRL (Výbor pro spojení a informaci o PLR). W stworzeniu wymienionego komitetu widzą możliwość trwałego i oficjalnego kontaktu z CSRS, włącznie z publikowaniem w CSRS swoich poglądów. Te dążenia elementów kontrrewolucyjnych w PRL w stosunku do CSRS są stwierdzane w różnych zmodyfikowanych postaciach także w akcjach »Červotoč«, »Maro« i TW »Karel«” (AMV, fond X. S-SNB, inv. jedn. 1038, Informace náčelníka 4. odb. X. S SNB mjr. Josefa Nevečeřala o plnění plánu akce „Sever”, Praha, 30 IX 1981 r.).

³⁹ Jiří Matzner (ur. 1 VIII 1944 r.) został zarejestrowany 27 I 1981 r. przez Wydział 3 Departamentu 1 Zarządu X Federalnego MSW jako kandydat na tajnego współpracownika pod pseudonimem „Štěpán”, 29 VI 1981 r. został przekwalifikowany do kategorii agentów. W tym okresie był prowadzony przez por. Beneša, pracownika operacyjnego Wydziału 1 Departamentu 3 Zarządu X SNB.

poznali się w mieszkaniu Anny Šabatovej 27 września 1981 r.⁴⁰, a w spotkaniu uczestniczył też Václav Malý. Po raz drugi spotkali się 26 listopada 1981 r. na stacji metra Malostranská. Wieczorne spotkanie trwało trzy godziny: „Po krótkim powitaniu źródła [Jiříego Matznera] jeździli z drugą stroną metrem, czasem wysiadali i spacerowali po stacjach. Dyskusja toczyła się w dwóch częściach – w pierwszej części źródło pytało o sytuację w PRL i dalszy rozwój, w drugiej mówił nieznajomy [Stanislav Dvořák] o zadaniach opozycji polskiej i czechosłowackiej w stosunku do CSRS”. Dvořák, który rzekomo przedstawił się jako obywatel polski Stanislav, poinformował Matznera o wrocławskim „Komitecie na rzecz CSRS” (Výbor pro ČSSR), o którego istnieniu nie wiedziała, według niego, większość działaczy „Solidarności”. Grupa miała mieć dwa główne cele swojej działalności konspiracyjnej:

„– zbieranie informacji o opozycji w CSRS, analizowanie ich i ewentualne kolportowanie w PRL; informacje te otrzymują drogą, o której nie mówił. Są [one] albo pisane, albo wprost drukowane. Stanislav twierdził, że część wykorzystują w audycjach Radia »Solidarność« Wrocław;

– transportowanie do CSRS materiałów z PRL. Stanislav także nie omówił tego celu we wszystkich szczegółach, ale twierdził, że drogi dopiero się szuka”⁴¹.

Służba Bezpieczeństwa CSRS wykorzystała spotkanie „Michala” i „Štěpána” do ich kontroli. Na polecenie zastępcy naczelnika Zarządu X SNB płk. Jiříego Dvořáka obaj agenci zostali szczegółowo „odpytani”, a ich spotkania z oficerami prowadzącymi były nawet nagrywane na taśmę magnetofonową. Po ich porównaniu stwierdzono „poważne rozbieżności w opisie ich rozmowy zarówno od strony formalnej, jak i od strony treści”. We wnioskach npor. Maliňáka czytamy, że jeden z tajnych współpracowników nie zachowywał się „poważnie”. Dlatego oficer StB proponował „grę wywiadowczą” – organizację spotkania obu agentów w takim miejscu, w którym bez ich wiedzy można skorzystać z aparatury podsłuchowej⁴². Z oceny współpracy agenta „Michala” za rok 1981, którą npor. Maliňák napisał miesiąc później, już na pierwszy rzut oka widać, kogo z dwójki agentów uważał on za spolegliwego: „TW »Michal« został pozyskany do współpracy dn[ia] 31 VII 1981 r. do problematyki szkolnictwa i do ujawniania negatywnego oddziaływania sił antysocjalistycznych w CSRS i PRL na wymienione środowisko. Zadania wynikające z planu akcji »Červotoč« realizował bardzo energicznie i przekazał 34 doniesienia – wszystkie wykorzystano w obiegu informacji”⁴³.

Jego teczkę (nr rej. 20862) przekazano później Wydziałowi 3 Departamentu 10 Zarządu II Federalnego MSW. Pod koniec lat osiemdziesiątych Matzner działał jako sekretarz opozycyjnej Inicjatywy Demokratycznej (Demokratická iniciativa – DI). Jego współpraca z StB została ujawniona dopiero w 1990 r. przez posła Forum Obywatelskiego i współzałożyciela DI Emanuela Mandlera, który nieoficjalne informacje na ten temat otrzymał od Jana Rumla, ówczesnego wiceministra spraw wewnętrznych. Por. E. Mandler, *Škodolibé úsměvy svobody z let 1955 až 1992*, Praha 2005, s. 164–166.

⁴⁰ Dzień później, 28 IX 1981 r., Dvořák spotkał się ze swoim oficerem prowadzącym. Do spotkania doszło po raz pierwszy w mieszkaniu konspiracyjnym o kryptonimie „Oko” (AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam npor. Maliňáka o zavedení TS „Michal” – č. sv. 21 358 do KB „Oko”).

⁴¹ *Ibidem*, Záznam ze schůzky por. Beneše s TS „Štěpán” č. 29/81, Praha, 30 XI 1981 r.; *ibidem*, Vytůžení magnetofonového záznamu ze schůzky s TS „Štěpán”.

⁴² *Ibidem*, Úřední záznam npor. Maliňáka, Praha, 4 XII 1981 r.

⁴³ *Ibidem*, TS „Michal” – č. sv. 21 358 vyhodnocení spolupráce za rok 1981, Praha, 6 I 1982 r.

Ogłoszenie stanu wojennego w Polsce i późniejsze represje spowodowały czasowe zerwanie kontaktów między dysydentami z obu krajów⁴⁴. Wśród tysięcy internowanych osób był też Aleksander Gleichgewicht. Według materiałów Zarządu X SNB przygotowanych na posiedzenie sztabu akcji „Sever” 18 lutego 1982 r. po kilku tygodniach udało mu się jednak nawiązać kontakty z przyjaciółmi: „Za pośrednictwem narzeczonej Haliny Puczko⁴⁵ utrzymuje łączność z osobami w podziemiu i opracowuje koncepcje dalszej współpracy i współdziałania między opozycją czechos[owacką] i polską. TW »Michal« również utrzymuje kontakt z Aleksandrem Gleichgewichtem za pośrednictwem jego narzeczonej. Jego pozycja w PRL jest dalej bardzo dobra. Podczas planowanej wizyty w CSRS TW »Michal« zrealizował zgodnie z AOR [agenturně operativní rozpracování – rozpracowanie agenturalno-operacyjne] kontakt z sygnatariuszką K[arty 77] Anną Šabatową-Uhlovą. Stwierdzono, że »opozycja czechos[owacka]« jest nadal wyraźnie zainteresowana współpracą z polską opozycją. Np. Anna Šabatová domaga się analizy rozwoju sytuacji w PRL i działalności sił antysocjalistycznych i PZPR za okres od sierpnia 1980 do 13 XII 1981. Dalej przesyła do PRL materiały »opozycji czechos[owackiej]« (»Informace o Ch[artě 77]« itp.). Ta działalność jest pod naszą kontrolą agenturalno-operacyjną. Zgodnie z planem została dokonana kontrola kanału łączności za pośrednictwem połączenia kolejowego między PRL i CSRS, która w pełni potwierdziła uzyskane doniesienia agenturalne. Łączność, transport materiałów i »pomoc« z PRL do CSRS ma iść według postulatów A[nny] Šabatovej tą drogą”⁴⁶.

Tab. nr 1. Wyjazdy obywateli Czechosłowacji do PRL (liczba osób w tysiącach, wydatki w milionach Kčs)

Rok	za pośrednictwem biur podróży			wyjazdy indywidualne			łącznie		
	osoby	dni pobytu	wydatki	osoby	dni pobytu	wydatki	osoby	dni pobytu	wydatki
1980	40	139	18	1649	6275	102	1689	6414	120
1981	3	13	1	380	2698	7	383	2711	8
1982	-	-	-	104	916	2	104	916	2
1983	3	11	-	178	1197	7	181	1208	7
1984	11	38	4	201	1447	15	212	1485	19

⁴⁴ Na temat reakcji i wpływu ogłoszenia stanu wojennego w Polsce na opozycję w Czechosłowacji zob. P. Blažek, *Solidarita se Solidaritou...*, s. 245–265. Od grudnia 1981 r. został także wyraźnie ograniczony ruch turystyczny. Liczba turystów w obu kierunkach zmalała w porównaniu z wcześniejszym okresem prawie o 75 proc. (por. tab. nr 1, 2). Dopiero od początku 1983 r. sytuacja ulegała stopniowej poprawie. Aż do początku lat dziewięćdziesiątych obowiązywała zasada, że obywatele, którzy chcą indywidualnie wyjechać do sąsiedniego państwa, muszą mieć pisemne potwierdzenie wyjazdu służbowego albo zaproszenie. Znamiennie jest, że warunki te zostały zapisane dopiero w umowie międzyrządowej o współpracy w zakresie ruchu turystycznego, którą prezydium KC KPCz zatwierdziło 5 II 1986 r. (Národní archiv, f. 02/1, arch. j. 149, sv. 161, bod 14, Sjednání dohody mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Polské lidové republiky o spolupráci v oblasti cestovního ruchu).

⁴⁵ W rzeczywistości Halina Paško. Była żoną Gleichgewichta od 11 II 1982 r. do listopada 1987 r.

⁴⁶ AMV, f. X. S-SNB, inv. j. č. 1037, Podklady pro poradu štábu akce „Sever”, 18 II 1982 r.

Tab. nr 2. Przyjazdy z PRL do CSRS (liczba osób w tysiącach, wydatki w milionach Kčs)

Rok	za pośrednictwem biur podróży			wyjazdy indywidualne			łącznie		
	osoby	dni pobytu	wydatki	osoby	dni pobytu	wydatki	osoby	dni pobytu	wydatki
1980	166	781	109	4448	5403	451	4614	6184	560
1981	201	959	128	4216	4647	323	4417	5606	451
1982	35	105	19	1276	1717	228	1311	1822	247
1983	81	412	56	2133	2546	260	2214	2958	316
1984	151	775	127	2935	3873	396	3086	4648	496

Większość konkretniejszych informacji na temat współpracy Dvořáka z tajną policją na początku 1982 r. pochodzi z notatek agenturalnych sporządzonych przez por. Beneša. Powstały na podstawie jego spotkań z agentem „Štěpánem”, który w dalszym ciągu, zgodnie z wcześniejszym planem, miał odbierać informacje i przesyłki z Polski. W notatce z marca 1982 r. zachowała się nawet wyjątkowa wzmianka o wątpliwościach przedstawicieli Karty 77: „Następnie [Václav] Malý przejawiał zainteresowanie spolegliwością Dvořáka. Pytał źródła [Jiříego Matznera], co on sam myśli o Dvořáku. Źródło poinformowało, że dotychczas nie pojawił się żaden negatywny czynnik i dlatego mu ufa. Malý prezentuje podobny pogląd, zwrócił jednak uwagę na zwiększoną ostrożność podczas rozmów z Dvořákem”⁴⁷.

Jak już wspomniano, kontakty między grupą wrocławską i praskimi sygnatariuszami Karty 77 zostały ponownie „nawiązane” w lutym 1982 r., kiedy to Dvořák spotkał się w Pradze z Šabatovą i Malým. Ustalili rzekomo, że kwestię przerzutu wydawnictw podziemnych lub urzędzeń powielających z Polski uzgodnią później osobiście Matzner z Dvořákem⁴⁸. Obaj agenci spotkali się 12 marca 1982 r. w mieszkaniu rodziców Dvořáka w Młodej Boleslavi. „Michal” opisał swojemu gościowi sytuację we Wrocławiu, gdzie organizowanie kontaktów z czeskimi dysydentami przejął dwudziestodwuletni student Uniwersytetu Wrocławskiego i aktywista dolnośląskiej „Solidarności” Mirosław Jasiński: „We Wrocławiu tworzy się archiwum Karty 77. Wcześniej było u księdza [Stanisława] Orzechowskiego, teraz zostało przeniesione do biblioteki, która została przewieziona kiedyś ze Lwowa [Ossolineum]. Praktycznie uważają, że nie ma szans, by ktoś odnalazł te rzeczy. Jeśli chodzi o łączność, to zostało konkretnie uzgodnione, że Dvořák będzie przysyłać z PRL informacje lub jakieś paczki na nowy adres – Praga 6, Bělohorská 63. Ponadto została uzgodniona zmiana systemu łączności. Po dotarciu przesyłki do CSRS sprawdzona osoba wrzuci do skrzynki list z kwitkiem z przechowalni, by dotarł on pod wskazany adres pocztą wewnętrzną. Równoległe z tym źródło rozmawiało z Dvořákem o kwestiach przywozu niektórych rzeczy oprócz druków. Mniej więcej do 15 kwietnia [1982 r.] powinno dojść do sprawdzenia łączności, jednak pod warunkiem że znajdzie się nowy kontakt na Związek Kolarzy, tak by list albo paczka znów zostały przesłane

⁴⁷ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam ze schůzky por. Beneše s TS „Štěpán”, Praha, 4 III 1982 r.

⁴⁸ *Ibidem*, Záznam por. Beneše ze schůzky s TS „Štěpán” č. 20/82, Praha, 5 III 1982 r.

pociągiem »Bohemia« przez spolegliwą osobę. Innej formy na razie nie szukają i zapewne też nie jest możliwa⁴⁹.

W teczce „Michał” zachowało się stosunkowo niewiele informacji na temat ówczesnej współpracy Stanisława Dvořáka z tajną policją. Bardziej szczegółową ocenę odnotowano w kilku materiałach kierownictwa Zarządu X SNB przeznaczonych dla sztabu akcji „Sever”. Według informacji z początku maja 1982 r. Polacy mieli zajmować się przede wszystkim poszukiwaniem pewnej drogi przetrzutu. Zastanawiali się też nad zapisaniem się do letniej szkoły sławistycznej, która miała się odbyć w sierpniu 1982 r. w Brnie lub Pradze⁵⁰. Z tego samego dokumentu wynika, że do przetrzutu chcieli wykorzystać regularne połączenie kolejowe między Wrocławiem i Pragą: „Przedstawiciel »S[olidarności] P[olsko-]Czechosłowackiej]« Jasiński organizuje stworzenie martwej skrzynki w międzynarodowym pociągu pospiesznym »Bohemia«, w wagonach, które są dołączane we Wrocławiu. Tym kanałem mają być przesyłane informacje i wskazówki do CSRS. Skrytkę w wagonach, które mają w Pradze 4-godzinną przerwę przed dalszą jazdą, będzie opróżniać osoba wskazana przez opozycję czechosłowacką]. Pewne daty napełniania i opróżniania, jak też umiejscowienie skrzynki, nie zostały dotychczas ustalone⁵¹. Kolejna zachowana informacja Zarządu X SNB o akcji „Červotoč” powstała w lipcu 1982 r. i była przeznaczona dla wiceministra spraw wewnętrznych genmjr. Hrušeckiego. Podobnie jak poprzednio, kierownictwo kontrwywiadu zawarło w niej wiele ogólnych stwierdzeń; jednym z niewielu wyjątków była informacja o planie założenia przez „Solidarność Polsko-Czechosłowacką” nowej „organizacji podziemnej” w Czechosłowacji, który rzekomo w maju 1982 r. zatwierdzili uczestnicy warszawskiego spotkania podziemnej Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność”⁵².

Latem 1982 r. w życiu osobistym Stanisława Dvořáka doszło do istotnej zmiany. Po czterech latach odszedł z Uniwersytetu Wrocławskiego, ponieważ nie przedłużono z nim umowy o pracę. W semestrze letnim pracował tylko przez 6 godzin w tygodniu i miał kilku studentów, a władze uniwersytetu zarzucały mu, że nie angażował się w pracę w instytucie sławistyki. Po ustaleniach z polskim ministerstwem oświaty przeniósł się na Uniwersytet Śląski w Katowicach, gdzie miał uczyć czeskiego studentów I, II i IV roku, a jego tygodniowe pensum wynosiło w nowym semestrze 20 godzin⁵³. O współpracy Dvořáka z StB aż do

⁴⁹ *Ibidem*, Záznam ze schůzky por. Beneše s TS „Štěpán” č. 24/82, Praha, 22 III 1982 r. W wyniku nowego porównania informacji obu tajnych współpracowników pod koniec marca 1982 r. doszło do ich ponownej kontroli. Oficer prowadzący agenta „Štěpána” stwierdził: „Ze względu na to, że po porównaniu AZ [agenturní záznam – doniesienie agenturalne] od TW »Michał« (Departament 3, w miejscu) nie stwierdzono rozbieżności, a TW w ostatnim czasie przekazuje dokładne informacje, uważam to AZ za prawdziwe” (*ibidem*, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam ze schůzky por. Beneše s TS „Štěpán” č. 26/82, Praha, 1 IV 1982 r.).

⁵⁰ Wedle tej informacji do szkoły letniej mieli się zapisać Blažek Torański i Stanisław Bereś. Mirosław Jasiński miał do nich dołączyć tuż przed wyjazdem (AMV, f. X. S-SNB, inv. j. č. 1037, Podklady pro poradu štábu akce Sever, 6 V 1982 r.).

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Por. załącznik, dok. nr 4.

⁵³ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Šifrovka ze ZÚ Varšava ve věci Stanislava Dvořáka, Varšava, 6 II 1984 r. Dvořák na Uniwersytecie Śląskim, obejmując stanowisko lektora języka czeskiego, zastąpił byłego nauczyciela akademickiego z Wyższej Szkoły Pedagogicznej (Vysoká škola

stycznia 1983 r. nie ma w aktach prawie żadnych wiadomości. Według jedynej, niedatowanej informacji z miejsca stałego pobytu, przyjeżdżał z Polski mniej więcej co 2–3 tygodnie: „Przyjeżdża sam, zazwyczaj w dni powszednie. W ostatnim czasie odwiedza go mężczyzna w wieku około 35 lat, wysokiego wzrostu, mówiący po czesku. Wymieniony mężczyzna przychodzi na piechotę, jego tożsamości [zapewne chodzi o Jiříego Matznera] nie udało się ustalić”⁵⁴.

W teczce „Michal” zachowała się tylko jedna notatka o rozmowach między czechosłowacką i polską tajną policją, świadcząca o koordynacji ich działań podczas wykorzystywania Stanislava Dvořáka na terytorium Polski. 12 stycznia 1983 r. kpt. Ladislav Doležal spotkał się z zastępcą naczelnika Departamentu IV MSW PRL płk. Adamem Pietruszką. Oprócz planowanej wizyty papieża w Polsce w rozmowie poruszono kwestię agenta „Michala”. Pracownik rezydentury przy pomocy polskiego oficera, który rok później został aresztowany i skazany za udział w porwaniu i zamordowaniu ks. Jerzego Popiełuszki, weryfikował informacje i prosił go o obserwację Dvořáka podczas jego wizyty w Warszawie⁵⁵. Z cytowanego dokumentu wynika, że polska tajna policja miała stosunkowo szczegółowe informacje o grupie wrocławskiej, a o działaniach Aleksandra Gleichewichta, Mirosława Jasińskiego, Pawła Kasprzaka i innych osób ze środowiska wrocławskiej opozycji dowiedziała się najpóźniej w czerwcu 1982 r., kiedy to od kierownictwa czechosłowackiego MSW otrzymała listę kilku tysięcy obywateli polskich z krótką charakterystyką ich „wrogiej działalności”⁵⁶.

Notatka ze spotkania w Warszawie wskazuje, że kontakty Dvořáka z polskimi opozycjonistami ingerowały też w interesy polskiej tajnej służby, która do jego obserwacji posłużyła się rzekomo techniką operacyjną (był to zapewne podsłuch telefoniczny). Jednocześnie widać, że kierownictwo Zarządu X SNB nie było w tym czasie zbyt zadowolone z rezultatów akcji „Červotoč”. Potwierdza to szybka wymiana oficerów prowadzących agenta „Michala”, którego informacje

---

pedagogická) w Hradcu Králové Petra Posledniego, który uczył tam od 1980 r. Poslední został zarejestrowany 23 I 1981 r. przez Wydział 1 Departamentu 3 Zarządu X SNB (czyli przez ten sam wydział, którego pracownicy prowadzili jako agenta Stanislava Dvořáka) jako kandydat na tajnego współpracownika pod pseudonimem „Slavista”. Na spotkaniu 29 XII 1982 r. został – według zachowanej notatki pracownika rezydentury w Warszawie kpt. Ladislava Doležala – pozyskany do tajnej współpracy z StB. Agent o pseudonimie „Čapek”, który w 1984 r. po ślubie z obywatelką polską wyprowadził się do Polski, aż do 1989 r. otrzymywał zadania związane przede wszystkim z polskimi bohemistami (Jacek Baluch, Andrzej Jagodziński). Według zachowanej oceny współpracy z rok 1988, spotykał się w tym okresie ze swoim kolejnym oficerem prowadzącym płk. Vladimírem Válkiem w krakowskim mieszkaniu konspiracyjnym, kryptonim „Krakov” (AMV, Osobní svazek, arch. č. 1001485). W opublikowanych wspomnieniach Petra Posledniego, który dziś uczy na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze oraz na uniwersytecie w Hradcu Králové, nie ma żadnej wzmianki o jego współpracy z tajną policją (P. Poslední, *Krok ze stínu. Setkání s polskou kulturou*, Hradec Králové 2002, s. 161).

⁵⁴ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Informace o Stanislavu Smrtkovi a Stanislavu Dvořákovi, b.d. Aleksander Gleichewicht i Mirosław Jasiński wspominali po latach, że w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych funkcjonariusze tajnej policji podczas przesłuchań nigdy nie pytali ich o kontakty z Kartą 77. W archiwum IPN nie udało się dotychczas odnaleźć dokumentów dotyczących opisywanych wydarzeń.

⁵⁵ Por. załącznik, dok. nr 5.

⁵⁶ AMV, f. X. S-SNB, inv. j. 1038, Návrh na ukončení akce „Sever” a uložení materiálů do archivu, 29 VI 1984 r.

weryfikowano w polskich tajnych służbach. Drugim w kolejności oficerem prowadzącym Dvořáka został pod koniec 1982 r. mjr Jan Tecl⁵⁷, jednak już 31 stycznia 1983 r. zastąpił go zastępca naczelnika Departamentu 3 Zarządu X SNB pplk Miroslav Lagron⁵⁸. W notatce o przekazaniu tajnego współpracownika stwierdzono, że zmiana ta nastąpiła na podstawie rozkazu zastępcy naczelnika Zarządu X SNB pplk. Jiříego Dvořáka: „Spotkanie odbyło się bez problemów, TW przyjął zmianę ŘO [řídící orgán – organ prowadzący] bez zastrzeżeń”. Lakoniczny opis spotkania uzupełnia krótka informacja o objętości teczki „Michal”. Plik własnoręcznych doniesień agenta, które później – przed złożeniem teczki do archiwum – zostały zniszczone, liczył wtedy w sumie 283 strony⁵⁹.

Wymiana oficerów prowadzących nie wpłynęła jednak na zmianę charakteru tajnej współpracy z „Michalem” ani na zakres wzajemnych kontaktów między grupą wrocławską i sygnatariuszami Karty 77. W późniejszych miesiącach Stanislav Dvořák po obu stronach „kanału” udawał, że ma najlepsze chęci, by przyczynić się do rozszerzenia współpracy; włączył się nawet werbalnie w przygotowanie przemytu materiałów przez zieloną granicę⁶⁰. Przyjęta taktyka przynosiła sukces – z pomocą tajnych współpracowników (Dvořáka i Matznera) StB kontrolowała kontakty między dysydentami we Wrocławiu i Pradze. Jednocześnie funkcjonariusze tajnej policji starali się, by kontakty te ograniczały się do sfery prywatnej i nie

⁵⁷ Pplk Jan Tecl (ur. 1941) rozpoczął służbę w MSW 15 X 1962 r. po odbyciu zasadniczej służby wojskowej. W następnym roku ukończył trzymiesięczny kurs MSW. 8 III 1963 r. został członkiem KPCz. Od 1 II 1964 r. pracował jako referent w Wydziale 10 Departamentu 2a Zarządu Wojewódzkiego MSW w Pradze. W 1970 r. ukończył pięcioletni zaoczny kurs kontrwywiadowczy w szkole średniej (SOŠ – střední odborná škola) SNB. Od 15 IV 1969 r. referent Wydziału 1 Departamentu 4 Zarządu StB w Pradze, od 15 III 1971 r. przeniesiony do Zarządu II Federalnego MSW, gdzie pracował jako starszy referent w Wydziale 1 Departamentu 1. Po krótkim pobycie w Zarządzie Wojewódzkim SNB w Pradze 1 X 1974 r. powrócił do centrali kontrwywiadu, gdzie pełnił różne funkcje operacyjne. 1 IX 1978 r. został powołany na studia dzienne na Wydziale StB Wyższej Szkoły SNB, które ukończył w 1980 r. Od 1 VIII 1980 r. pracował jako starszy referent w Wydziale 1 Departamentu 4 Zarządu X SNB w stopniu majora. Od 15 II do 1 IX 1982 r. starszy referent w Wydziale 1 Departamentu 3 Zarządu X SNB, a od 1 IX 1988 r. starszy referent specjalista w Wydziale 1 Departamentu 11 Zarządu II SNB. 1 IX 1989 r. otrzymał awans na podpułkownika. 25 VI 1990 r. zwolniony ze służby, według opinii komisji obywatelskiej niezdolny do pełnienia służby w SNB. Odznaczony wieloma medalami i odznaczeniami.

⁵⁸ Pplk Miroslav Lagron (ur. 1933) wstąpił do KPCz 3 II 1953 r. W 1950 r. ukończył dwuletnią szkołę handlową. Służbę w MSW rozpoczął 23 XII 1955 r.; wkrótce zaczął pracować przy działaniach operacyjnych. W 1964 r. zdał maturę w szkole średniej MSW, w 1972 r. uczestniczył w jedynonastomiesięcznym kursie przy Wyższej Szkole im. F.E. Dzierżyńskiego KGB w Związku Radzieckim. W latach 1964–1971 pracował jako starszy referent Departamentu 1 Zarządu Wojewódzkiego MSW w Pradze, później przeszedł do Zarządu II Federalnego MSW. W latach 1972–1974 naczelnik Wydziału 2 Departamentu 2 Zarządu II Federalnego MSW, 1974–1976 naczelnik Wydziału 2 Departamentu 3 Zarządu X. Od 1 I 1977 r. zastępca naczelnika Departamentu 3 Zarządu X. U honorowany wieloma medalami i odznaczeniami.

⁵⁹ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam o předání TS „Michal”, Praha, data nieczytelna.

⁶⁰ Według zachowanej instrukcji z 4 III 1983 r. „Michal” podczas spotkania z Anną Šabatovou miał skrytykować bezradność sygnatariuszy Karty 77: „Funkcjonuje już między wami trzeci rok. [...] Efekt na razie jest jednak taki, że ryzykuję, a wy tylko się umawiacie – nie widzę w swoich działaniach żadnego efektu. Ile rzeczy miano zrealizować przez te trzy lata. Transport materiałów, urzędzenia powielające, stworzenie organizacji poza K-77 [Kartą 77] i VONS itd., i ciągle nic się nie dzieje” (*ibidem*, Instrukčář pro Michala na schůzce dne 4 III 1983 r.).

przynosiły namacalnych rezultatów. Przyjętej metodzie działania sprzyjała trudna sytuacja w Polsce, gdzie wciąż trwał stan wojenny. W tym okresie Karta 77 także znajdowała się jeszcze pod dużym naciskiem, a wielu jej sygnatariuszy przebywało w więzieniach lub zostało zmuszonych przez StB do emigracji w ramach ogólnokrajowej akcji o znaczącym kryptonimie „Asanace” (Asenizacja)⁶¹.

Sytuacja uległa częściowo zmianie dopiero jesienią 1983 r., kiedy to Mirosław Jasiński wraz z przyjaciółmi z Warszawy postanowili opublikować wspólną deklarację dysydentów polskich i czechosłowackich. Mieli ją podpisać przede wszystkim znani przedstawiciele ruchów opozycyjnych z obu krajów i w ten sposób symbolicznie nawiązać do spotkań w Karkonoszach w 1978 r. Kurierem, który miał pośredniczyć w zbieraniu podpisów pod wspólnym dokumentem i tym samym ożywić za granicą przekonanie o wspólnych dążeniach sygnatariuszy Karty 77 i przedstawicieli KSS KOR, był – paradoksalnie – agent StB. W sprawie przewożenia podpisów zachowało się zeznanie Dvořáka, który spisał je zapewne ze swoim oficerem prowadzącym jako dowód na wypadek ewentualnego postępowania karnego przeciwko Annie Šabatovej i Václavowi Malemu⁶². Dvořák – według zeznania – spotkał się z nimi 3 października 1983 r. w Pradze, na krótko przed swoim powrotem do Polski. Odebrał wtedy informacje dla Polaków – sygnatariusze Karty 77 byli zdania, iż wspólna deklaracja nie powinna być radykalna i że nie powinni jej podpisywać ludzie z podziemnej „Solidarności”. W Katowicach projekt deklaracji odebrał Mirosław Jasiński, który wspólnie z Aleksandrem Gleichgewichtem pojechał następnie do Warszawy, by uzgodnić podpisy strony polskiej. Około miesiąca później Dvořák przywiózł z powrotem do Pragi podpisy Polaków i deklarację w prawie ostatecznym brzmieniu⁶³.

Tab. nr 3. Liczba dokumentów Karty 77 poświęconych współpracy i solidarności z polską opozycją⁶⁴

Rok	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Dokumenty	4	1	3	1	4	2	1	2	1	1	1	1

Przygotowanie wspólnej deklaracji 45 dysydentów z dwóch państw bloku sowieckiego zajęło jeszcze kilka miesięcy; została ona opublikowana dopiero 12 lutego 1984 r.⁶⁵ Wzbudziła stosunkowo duże zainteresowanie za granicą i stała się

⁶¹ Wymiana oficera prowadzącego przyniosła z punktu widzenia kierownictwa Zarządu X SNB pozytywne rezultaty, ale mimo to 28 VI 1983 r. po spotkaniu kontrolnym zarządzono „kompleksową weryfikację” agenta. Kontrolę przeprowadził zastępca naczelnika Zarządu X SNB pplk JUDr. Antonín Král w obecności pplk. Lagrona podczas spotkania z „Michalem” w mieszkaniu konspiracyjnym „Oko”: „Pod względem przygotowania ŘO, postępowania, prowadzenia rozmowy, linii zachowania TW i wyznaczania zadań nie mam uwag. Informacje, które TW »Michal« przekazał, są zgodne z prowadzonymi działaniami w akcji »Červotoč«. Zlecam ŘO sprawdzenie wiarygodności przekazywanych doniesień w ramach kompleksowej weryfikacji TW »Michal«” (*ibidem*, Záznam o kontrolní schůzce, Praha, 28 VI 1983 r.).

⁶² Por. załącznik, dok. nr 6.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Charta 77 1977–1989...*, s. 470.

⁶⁵ Por. załącznik, dok. nr 7. W czasopiśmie „Informace o Chartě 77” opublikowano jednocześnie deklarację Komitetu Obrony Społecznej KOS, która wyrażała solidarność z obywatelami Chile

pierwszym widocznym sukcesem środowiska wrocławskiego po trzech latach działalności. Jednocześnie była też łabędzim śpiewem agenta „Michala”, któremu wkrótce skończyło się pozwolenie na pracę w Polsce.

Przyczyny jego powrotu do Czechosłowacji nie są całkiem jasne; z pewnością jednak miał on związek z zakończeniem jego współpracy z StB. W dokumencie, który w czerwcu 1984 r. sporządził ppłk Lagron, podkreślano przede wszystkim nową sytuację w sąsiednim państwie⁶⁶. Sformułowanie to wskazuje, że polskie tajne służby nie chciały już dłużej tolerować kontaktów między polskimi i czeskiimi opozycjonistami. Ten sam powód – „ściągnięcie na podstawie wniosku polskich przyjaciół” – wymieniono także w teczce „Jilemský”, która została założona w 1989 r. po wznowieniu przez Dvořáka współpracy. Możliwe jest jednak, że jego powrót był związany z zakończeniem rozległej akcji „Sever”, w ramach której Dvořák przez długi czas funkcjonował na terytorium Polski jako jedyny tajny współpracownik kontrwywiadu politycznego⁶⁷. Inny ewentualny powód to konflikty z pracownikami ambasady CSRS w Warszawie, na których złożył nawet pisemną skargę do Ministerstwa Oświaty w Pradze. Na powrót do kraju mógł także zdecydować się sam Dvořák, który w tym czasie miał spore problemy osobiste. Jego drugie małżeństwo rozpadło się, co wiązało się nawet z oskarżeniem o przestępstwo obyczajowe⁶⁸.

Kiedy w czerwcu 1984 r. Dvořák powrócił do Czechosłowacji, ppłk Lagron stanowczo nakazał mu „zerwać wszystkie kontakty z PRL i z tzw. opozycją wewnętrzną”. Współpraca Dvořáka z tajną policją definitywnie miała stać się przeszłością. Teczka o pseudonimie „Michal”, po zniszczeniu wielu dokumentów, w tym wszystkich własnoręcznych doniesień Dvořáka, 31 sierpnia 1984 r. została przekazana do archiwum MSW⁶⁹.

---

i Czechosłowacji w związku z dwoma rocznicami: 15. rocznicą inwazji na Czechosłowację 21 VIII 1968 r. oraz 10 rocznicą przewrotu wojskowego w Chile 11 IX 1973 r. *Prohlášení KOS*, „Informace o Chartě 77”, samizdat, roč. 7, č. 2 (únor 1984), s. 2–3.

⁶⁶ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Návrh na ukončení spolupráce s TS „Michal”, Praha, 15 VI 1984 r.

⁶⁷ Por. załącznik, dok. nr 8.

⁶⁸ Okoliczności tej sprawy ze względu na rozległą anonimizację odpowiednich dokumentów nie są całkiem jasne. W połowie września 1984 r. Dvořák został aresztowany, a w kwietniu 1985 r. skazany przez Sąd Rejonowy (Okresní soud) w Semilach za popełnienie bliżej nieokreślonych czynów na bliżej nieokreśloną karę (Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, Usnesení o trestním stíhání Stanislava Dvořáka, Semily, 14 IX 1984 r.; *ibidem*, Znalecký psychiatrický posudek, Turnov, 2 XI 1984 r.; *ibidem*, Rozsudek Okresního soudu v Semilech, 11 IV 1984 r.). Dziennikarz Artur Guzicki stwierdził na ten temat: „Działacze »S« byli przekonani, że [Dvořák był więziony] za działalność konspiracyjną. Po latach okazało się, że wyrok nie miał nic wspólnego z polityką. Za kraty trafił za pedofilię. Oskarżyła go własna żona” (A. Guzicki, *op. cit.*).

⁶⁹ W raporcie końcowym wspomniano, że agent „Michal” przekazał w sumie oficerom prowadzącym StB 58 własnoręcznych doniesień. Ppłk Lagron ocenił je wprawdzie jako „bardzo istotne”, ale stwierdził, że „mimo wszystkich starań przy wykorzystaniu pomocy przyjaciół [z] PRL, środków technicznych, paralelnej agentury i środków współdziałania z R[ezzydenturą] w Warszawie i Departamentem 1 Zarządu X SNB nie udało się jednoznacznie ocenić wiarygodności przekazywanych informacji” (AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Návrh na ukončení spolupráce s TS „Michal”, Praha, 15 VI 1984 r.).

Współpracownik ideowy StB „Jilemský”

Przed południem 5 lipca 1989 r. na komendę SNB w Semilach przyszedł czterdziestopięcioletni mężczyzna, przedstawił się jako były agent StB i poprosił o możliwość spotkania z pracownikami centrali tajnej policji. Już o godz. 14.00 z Hradca Králové przyjechali naczelnik departamentu regionalnego StB ppłk Jiří Chalupník i starszy referent npor. Milan Veber, który podczas spotkania występował pod pseudonimem Milan Wagner⁷⁰. Niespodziewanym gościem komendy w Semilach okazał się Stanislav Dvořák: „IS »Michal« podał, że jest byłym współpracownikiem czechos[owackiej] [Służby] Bezpieczeństwa, że pod jej kierownictwem działał w latach 1978–1984 [sic!] w PRL, gdzie był w kontakcie z przedstawicielami »Solidarności« i miał za zadanie zabezpieczać łączność między »Solidarnością« i czechos[owacką] opozycją. Ze względu na to, że u schyłku jego pobytu sytuacja się zaostrzyła, groziło jego zatrzymanie ze strony organów bezpieczeństwa PRL, podjęto decyzję o jego powrocie do CSRS. Po powrocie otrzymał zadanie zerwania wszystkich kontaktów z »Solidarnością« i opozycją czechos[owacką]. To zadanie spełnił”⁷¹.

Podobnie jak w 1981 r., Dvořák sam skontaktował się z funkcjonariuszami StB. Twierdził, że otrzymał niedawno informację z Polski, by skontaktować się z praskimi sygnatariuszami Karty 77. Zachowane dokumenty StB nic nie mówią o bliższych okolicznościach tego zdarzenia. Wedle wspomnień Aleksandra Gleichgewichta, który od 1984 r. był na emigracji w Norwegii, były lektor języka czeskiego odezwał się jako pierwszy: „Był 1988 r. Dostałem od Dvořáka rozpaczliwy list: że wyszedł z więzienia, że chce uciec z piekła, jakie zgotowała mu bezpieka. Mam wrażenie, że wymyślił sobie tę ucieczkę za pieniądze bezpieki”⁷². W notatce z drugiego spotkania Dvořáka z funkcjonariuszami StB, które odbyło się 12 lipca 1989 r. w jego domku w Pace, czytamy, że stary-nowy tajny współpracownik mówił o dwóch listach: z kwietnia i maja 1989 r. Nie jest jednak całkiem jasne, kto był ich autorem, odpowiedni dokument został bowiem przed udostępnieniem anonimizowany. Z kontekstu można sądzić, że chodziło o kogoś z Wrocławia. Podczas tego samego spotkania, które poświęcone było przede wszystkim technice łączności w przypadku nagłej konieczności, Dvořák przyjął nowy pseudonim – „Jilemský”⁷³.

---

⁷⁰ Npor. Milan Veber (ur. 1963) – z zawodu technik leśny. Od 2 I 1978 r. członek KPCz. Do służby w MSW wstąpił 1 I 1983 r. w stopniu sierżanta (*strážmistr*). Najpierw pracował jako referent Wydziału StB OS [okresní správa – zarząd powiatowy] SNB w Trutnovie, od 1 III 1984 r. w tym samym miejscu jako starszy referent. 1 X 1983 r. awansował na starszego sierżanta (*nadstrážmistr*), a 1 VII 1985 r. otrzymał awans na porucznika. Od 1 V 1986 r. przeniesiony do Zarządu I SNB (wywiad cywilny), pracował jako referent w Departamencie 80 („Departament prowadzenia pracy wywiadowczej na terytorium CSRS”). Niedługo później powołano go na intensywny kurs języka rosyjskiego, a 23 IX 1986 r. wysłano na dziesięciomiesięczny kurs przy szkole wywiadowczej KGB w Moskwie. 1 VIII 1987 r. został przeniesiony do Departamentu Regionalnego StB KS SNB w Hradcu Králové, gdzie pracował jako referent i starszy referent, a 1 XI 1989 r. mianowany zastępcą naczelnika i jednocześnie przeniesiony do rezerwy czynnej. 30 IV 1990 r. zwolniony ze służby w SNB.

⁷¹ Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, Záznam z kontaktu IS „Michal” dne 5 VII 1989 r.

⁷² A. Guzickí, *op. cit.*

⁷³ Nowe zobowiązanie do współpracy Dvořák podpisał jednak dopiero 20 IX 1989 r. Przyczyną była zapewne jego dokładna weryfikacja, trwająca prawdopodobnie kilka tygodni. Określenie

Do 14 grudnia 1989 r., kiedy odbyło się spotkanie ostatnie, Dvořák 22 razy spotykał się z funkcjonariuszami StB, czyli średnio raz na tydzień. W jednej trzeciej przypadków miejscem spotkania był domek (chalupa) Dvořáka, pozostałe zaś w restauracjach, barach i kawiarniach. W Czechosłowacji odbyło się 20 spotkań, dwa ostatnie zaś miały miejsce we Wrocławiu. Czechosłowacką Służbę Bezpieczeństwa reprezentowali npor. Milan Veber lub jego przełożony ppłk Jiří Chalupník, ewentualnie obaj jednocześnie. W związku z przygotowaniem do wysłania współpracownika ideowego „Jilemskiego” do Polski w jednym ze spotkań z nim wziął też udział naczelnik Departamentu 26 Zarządu I SNB Milan Jelínek (pseudonim „Brodský”)⁷⁴.

Tab. nr 4. Wykaz spotkań funkcjonariuszy wywiadu StB ze Stanislavem Dvořákem w 1989 r.⁷⁵

L.p.	Państwo, miasto	Miejsce spotkania	Rodzaj spotkania	Organ prowadzący	Data spotkania		
					dzień	miesiąc	rok
1.	CSRS, Semily	O-StB	K	Veber	5	VII	1989
2.	CSRS, [...] ⁷⁶	domek IS	Ř	Veber	12	VII	1989
3.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	16	VIII	1989
4.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	21	VIII	1989
5.	CSRS, Náchod	teren	Ř	Veber	23	VIII	1989
6.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	28	VIII	1989
7.	CSRS, Lázně Bělohrad	Formanka	Ř	Veber	4	IX	1989
8.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	20	IX	1989
9.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	29	IX	1989
10.	CSRS, [...]	domek IS	Ř	Veber	3	X	1989
11.	CSRS, Hradec Králové	Grill Bar	Ř	Veber	9	X	1989
12.	CSRS, Lázně Bělohrad	teren	ŘS	Veber	13	X	1989
13.	CSRS, [...]	domek IS	ŘS	Chalupník	20	X	1989
14.	CSRS, Jičín	winiarnia dzienna	ŘS	Chalupník	13	X	1989
15.	CSRS, Náchod	pojazd służbowy	ŘS	Chalupník	2	XI	1989
16.	CSRS, [...]	domek IS	ŘS	Chalupník	7	XI	1989

„współpracownik ideowy” wywiad stosował dla jednej z kategorii tajnych współpracowników (Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, Slib o spolupráci, 20 IX 1989 r.).

⁷⁴ *Ibidem*, Záznam o schůzce 15 XI 1989 r. Por. tab. nr 4. Początkowo pod nazwą „Departament 26 Zarządu I SNB” ukrywał się departament kontrwywiadu zagranicznego, po 1 X 1988 r. wymieniany jako część wywiadu politycznego (poszerzony o problematykę „ideodywersji” i „emigracji”).

⁷⁵ *Ibidem*, arch. č. A 4906, Přehled o schůzkách s agentem (typem). Skrót: O-StB – siedziba StB IS – ideový spolupracovník (współpracownik ideowy), TS – tajný spolupracovník (tajny współpracownik), K – kontaktní (spotkanie kontaktowe), Ř – řídicí (spotkanie sterujące), ŘS – řádná schůzka (spotkanie kolejne), MS – metodická schůzka (spotkanie metodyczne).

⁷⁶ Według jedynej nieanonimizowanej wzmianki w aktach, Dvořák miał domek w Pace, w innym miejscu mówi się o „okolicach Semilów” (Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, IS „Jilemský” – záznam ze schůzky dne 12 VII 1989 r., Hradec Králové, 17 VII 1989 r.).

17.	CSRS, Praga	restauracja Pelikán	ŘS	Chalupník	10	XI	1989
18.	CSRS, Hradec Králové	hotel Paříž	MS	Chalupník	13	XI	1989
19.	CSRS, [...]	mieszkanie TW	ŘS	Chalupník	14	XI	1989
20.	CSRS, Náchod	pojazd służbowy	ŘS	Chalupník	15	XI	1989
21.	PRL, Wrocław	kawiarnia „U Ekonomistůw”	ŘS	Chalupník	23	XI	1989
22.	PRL, Wrocław	Herbaciarnia „Herbowa”	ŘS	Chalupník	14	XII	1989

Według notatki z trzeciego spotkania, do którego doszło w domku Dvořáka, „Jilemskiemu” udało się telefonicznie uzgodnić wizytę u „przyjaciół” we Wrocławiu. Funkcjonariusze StB, którzy tymczasem przeprowadzili dokładną weryfikację agenta, postanowili działać bardzo szybko. W ciągu kilku dni zapewnili Dvořákowi wydanie paszportu, a podczas kolejnego spotkania uzgodnili szczegóły jego podróży do Polski, która miała miejsce w dniach 23–26 sierpnia 1989 r.⁷⁷ Na podstawie postulatów centrali wywiadu w Pradze „Jilemský” otrzymał zadania uzyskania informacji o taktyce i planach „Solidarności” oraz stanowisku nowego rządu Tadeusza Mazowieckiego wobec Związku Radzieckiego i Czechosłowacji. Miał też skoncentrować się na kontaktach z miejscowymi dysydentami: „Dalsza taktyka postępowania na rzecz wsparcia grup opozycyjnych w CSRS, konkretne projekty i akcje, kanały łączności, pomoc materialna (druk materiałów w PRL, itp.), udział polskiego Kościoła we wspieraniu opozycji czechosłowackiej], zwłaszcza nielegalnych struktur Kościoła w CSRS”⁷⁸.

Stanislav Dvořák mieszkał we Wrocławiu u Pawła Kasprzaka, który razem z Aleksandrem Gleichgewichtem i Mirosławem Jasińskim w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych zajmował się kontaktami z sygnatariuszami Karty 77. Redaktor naczelny czasopisma dolnośląskiej „Solidarności” „Region” zaprosił Dvořáka na festiwal międzynarodowy, który miał się odbyć na początku listopada 1989 r. „Jilemský” odwiedził też Uniwersytet Wrocławski, gdzie spotkał się z kilkoma byłymi kolegami. Po powrocie przekazał funkcjonariuszom StB pisemny raport o swoim pobycie, w którym skoncentrował się na sporach programowych wewnątrz „Solidarności” związanych z utworzeniem nowego rządu. Kilka akapitów poświęcił działalności „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej”, nie zabrakło też wzmianki o spotkaniach na zielonej granicy: „Według wypowiedzi [...]”⁷⁹, który regularnie uczestniczy w spotkaniach, spotkania te realizowane są bez jakichkolwiek zakłóceń. Regularnie przekazywana jest minimalnie jedna skrzynka materiałów⁸⁰.

Nieoczekiwanie wydarzenia w życiu osobistym Dvořáka skomplikowały plany jego dalszej współpracy z tajną policją. W ciągu kilku miesięcy musiał kilka-

⁷⁷ *Ibidem*, Akce „Jilemský” – záznam ze schůzky, Hradec Králové, 18 VIII 1989 r.; *ibidem*, Záznam ze schůzky 24 VIII 1989, Hradec Králové, 24 VIII 1989 r.

⁷⁸ *Ibidem*, Doúkolování před cestou do PLR, b.d.

⁷⁹ Dane anonimizowane przez archiwistów ÚZSI; na podstawie kontekstu można sądzić, że chodzi zapewne o Pawła Kasprzaka, który jednak nie brał udziału w spotkaniach na granicy.

⁸⁰ Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, Hodnocení současné politické situace v PLR předáky Solidarity z Wroclavi, Hradec Králové, 29 VIII 1989 r.

krotnie zmienić pracę. Od stycznia 1988 r. pracował jako wychowawca w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym (Výchovný ústav mládeže) w Pradze 9, gdzie wiosną 1989 r. asystował przy ucieczce jednego z młodych podopiecznych, którego sobie upodobał i zastanawiał się nad jego ewentualną adopcją. Wskutek tego dyrekcja placówki rozwiązała z Dvořákem umowę o pracę⁸¹. We wrześniu 1989 r. zaczął pracować jako nauczyciel w szkole podstawowej w Libštácie, jednak wkrótce i stamtąd go zwolniono, ponieważ wcześniej był „karany za przestępstwo obyczajowe”. Dvořák znalazł się w trudnej sytuacji, więc podczas spotkania 29 września 1989 r. poinformował swojego oficera prowadzącego, że chętnie skorzystałby z propozycji Aleksandra Gleichgewichta i wyjechał na stałe za granicę jako współpracownik wywiadu⁸². Decyzję przyspieszyła wizyta „norweskiego łącznika”, z którym Dvořák spotkał się 2 października 1989 r. w Pradze. Przez studenta socjologii z Oslo, który przyjechał do Czechosłowacji na pobyt studyjny, Gleichgewicht przekazywał optymistyczne informacje. W Norwegii Dvořák miał bez problemu uzyskać azyl polityczny i pracę w sekretariacie Międzynarodowego Komitetu Helsińskiego. Otrzymał też adres ambasady norweskiej, gdzie 6 października 1989 r. obiecano mu załatwienie formalności do końca listopada 1989 r.⁸³

Blizsze okoliczności wyjazdu do Norwegii, włącznie z jego planowanym terminem, npor. Veber omówił z Dvořákem podczas spotkania 20 października 1989 r.: „Na ten temat powiedziano tyle, że ze względu na charakter wyjazdu za granicę i przebieg współpracy jesteśmy zainteresowani, by działał za granicą jak najdłużej. Trudno teraz określić, czy będzie to rok czy dziesięć lat. Jeśli chodzi o wyjazd, zostało jasno powiedziane, że powinno to nastąpić jak najwcześniej ze względu na istniejącą sytuację; nie chcemy jednak zdecydowanie przyspieszać sprawy. Jako najbliższy realny termin wydaje się koniec 1989 r.”⁸⁴ Podczas spotkania funkcjonariusz StB polecił też Dvořákowi, by pojechał na festiwal międzynarodowy do Wrocławia, który miał się odbyć w dniach 3–5 listopada 1989 r. Na ewentualne wydatki otrzymał zaliczkę 3000 Kčs. Według wniosku ppłk. Jiříego Chalupníka w sprawie wysłania „Jilemskiego” do Polski, współpracownik ideowy miał skoncentrować się na wielu kwestiach związanych z „działaniami »Solidarności« w CSRS”, „symposium »Solidarności Polsko-Czechosłowackiej«”, „wewnątrzpolityczną i międzynarodową sytuacją polityczną” oraz „zainteresowaniem »Solidarności« osobą TW”⁸⁵.

Dvořák wyjechał do Wrocławia własnym samochodem 2 listopada 1989 r.; zadania otrzymał tuż przed przekroczeniem granicy w Náchodzie. Na przejściu

⁸¹ *Ibidem*, Pracovní hodnocení s. Stanislava Dvořáka, vypracoval vedoucí oddělení VÚM dr. Jiřího Pilaře, b.d. Według zachowanych dokumentów w ośrodku stosowano oprócz tego – mówiąc eufemistycznie – nietradycyjne metody wychowawcze, włącznie z umieszczaniem podopiecznych na kilka dni w izolatkach. W związku z tym w listopadzie 1989 r. rozpoczęto postępowanie przeciwko kilku osobom, które jednak zostało zakończone w styczniu 1990 r. w związku z szeroką amnestią ogłoszoną przez prezydenta Václava Havla.

⁸² *Ibidem*, Záznam o schůzce 29 IX 1989 r., Hradec Králové, 5 X 1989 r.

⁸³ *Ibidem*, Záznam o schůzce 3 X 1989 r., Hradec Králové, 5 X 1989 r.; *ibidem*, Záznam o schůzce 9 X 1989 r., Hradec Králové, 12 X 1989 r.

⁸⁴ *Ibidem*, Záznam o schůzce 20 X 1989 r., Hradec Králové, 24 X 1989 r.

⁸⁵ Por. załącznik, dok. nr 9.

granicznym szybko przeszedł przez odprawę w przeciwieństwie do większości czeskich i słowackich uczestników festiwalu we Wrocławiu, których poddawano ponizającym i przewlekłym rewizjom. Podobna sytuacja miała miejsce podczas jego powrotu trzy dni później. We Wrocławiu Dvořák zamieszkał u Pawła Kasprzaka, wziął udział w części otwartej wrocławskiego festiwalu (seminarium międzynarodowe i koncerty), a wedle własnych słów także w zamkniętych rozmowach polskich organizatorów z czechosłowackimi emigrantami i dysydentami, których rezultat stanowić miało m.in. szybkie otwarcie biura SPCz we Wrocławiu⁸⁶. Zaproponowano mu, by pracował tu do czasu, aż zostanie przygotowany jego bezpieczny wyjazd do Norwegii. Pracę miał rozpocząć jak najszybciej, dlatego jego ponowny przyjazd został zaplanowany już na 20 listopada 1989 r. W biurze miał tłumaczyć artykuły z seminarium przeznaczone do przygotowywanej publikacji⁸⁷.

Funkcjonariusze StB wyrazili zgodę na nowe rozwiązanie i szybko zorganizowali wyjazd Dvořáka. Ponieważ na krótko przedtem został okradziony przez swojego byłego wychowanka, na pierwszy okres pobytu we Wrocławiu otrzymał od funkcjonariuszy StB 5000 Kčs i 500 DM. Przed wyjazdem do Polski został też poinstruowany o „aspektach współpracy w zakresie bezpieczeństwa”: „Na zakończenie zwrócono wyraźnie Jilemskiemu uwagę, by w żadnych okolicznościach nie przyznał [się do] swojej faktycznej funkcji i współpracy z wywiadem czechos[łowackim]”⁸⁸. Kiedy 15 listopada 1989 r. Dvořák przekraczał granicę państwa, zapewne nie przypuszczał, że nowy etap w jego życiu zbliża się już ku końcowi. Kilka dni później jednostki interwencyjne stłumiły demonstrację studentów w Pradze, a po następnych kilku tygodniach reżim komunistyczny zaczął się rozpadać pod naciskiem masowych demonstracji.

Zachowało się, niestety, tylko kilka stron dokumentów dotyczących zakończenia tajnej współpracy „Jilemskiego” z StB. Według nich po przyjeździe do Wrocławia Dvořák pracował w biurze „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej” i rozważano jego zatrudnienie w wydziale zagranicznym regionalnego biura „Solidarności”. Funkcjonariusze StB przyjechali do niego do Polski dwukrotnie. Pierwsze spotkanie miało miejsce 23 listopada 1989 r. w kawiarni „U Ekonomistów” na Starym Mieście. Drugie i zapewne ostatnie odbyło się – według zachowanego wykazu – 14 grudnia 1989 r. w herbaciarni „Herbowa” na wrocławskim Rynku. Notatki z tego spotkania, podobnie jak wniosku o zdeponowanie teczeki, nie ma już wśród udostępnionych dokumentów. Formalnie współpraca została

⁸⁶ Na temat festiwalu we Wrocławiu zob. P. Błażek, *Sejdeme se – zatím – v Polsku...*, s. 371–389. Wśród kilku tysięcy gości z Czechosłowacji było prawdopodobnie wielu tajnych współpracowników StB, którzy wyjechali do Wrocławia w ramach akcji „Balt”. Por. rozmowa z jednym z nich, Miroslavem Jírcem (pseudonim „Arim”), opublikowana w: P. Placák, *Kádrový dotazník*, Praha 2001, s. 141–163.

⁸⁷ Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, arch. č. A 4906, Informace k průběhu mezinárodního semináře ve Wroclavi v PLR, Hradec Králové, 10 XI 1989 r.; *ibidem*, Záznam ze schůzky 7 XI 1989 r., Hradec Králové, 8 XI 1989 r. Miroslaw Jasiński wspomina, że Dvořák nie uczestniczył w żadnych nieoficjalnych spotkaniach organizatorów festiwalu. SPCz nie otworzyła także biura, lecz korzystała tylko z małego pomieszczenia, które nazywano „biurem prasowym” (Rozmowa z Miroslawem Jasińskim, Praga, 4 V 2006 r.).

⁸⁸ *Ibidem*, Záznam ze schůzky 14 XI 1989 r., Praha, 15 XI 1989 r.

zakończona zapewne dopiero w 1990 r. w związku ze zmianą orientacji tajnych służb⁸⁹.

Nie jest jasne, czy podobnie jak w 1984 r., podczas wspomnianego ostatniego spotkania Dvořák otrzymał od funkcjonariuszy StB polecenie powrotu do Czechosłowacji i zerwania wszystkich kontaktów z Polską. Według wspomnień przedstawicieli SPCz Dvořák zniknął z Wrocławia na początku 1990 r. Zapewne przeczuwał, że po ewentualnym ujawnieniu jego faktycznej roli nie będzie dalej mile widzianym gościem. Świadczą o tym znaczące słowa Aleksandra Gleichgewichta, wypowiedziane po przestudiowaniu kilkuset stron akt, które zachowały się w archiwum na temat współpracy Dvořáka z StB: „Moralna ocena jego działalności może być tylko jedna. To był zwykły judasz, który kapował za pieniądze”⁹⁰.

Zakończenie

Zwalczając opozycję w kraju, StB posługiwała się kombinacją różnych środków represji. Od lat sześćdziesiątych preferowała „rozkład” jednostek zamiast otwartej przemocy stosowanej w pierwszych latach reżimu komunistycznego. W przypadku stwierdzenia kontaktów zagranicznych koncentrowano się na łącznikach: wytypowanym osobom odbierano paszport i tym samym uniemożliwiano dalsze podróże. Jeśli kontynuowały działania opozycyjne, następowały kolejne działania represyjne, które często kończyły się przymusową emigracją lub więzieniem. Niektóre osoby tajna policja starała się pozyskać do współpracy. Słowacki student Wydziału Filmowo-Telewizyjnego (Filmová a televizní fakulta) w Pradze Tomáš Petřivý, współorganizator spotkania sygnatariuszy Karty 77 i członków KOR w Karkonoszach, został we wrześniu 1978 r. poddany wyczerpującym przesłuchaniom, podczas których złożono mu propozycję współpracy. Ponieważ odmówił i opisał sprawę w podziemnej publikacji, funkcjonariusze StB spełnili swoje pogroźki – Petřivý został najpierw wyrzucony ze studiów, następnie powołany do wojska, aż wreszcie trafił do więzienia. W maju 1986 r. znaleziono go martwego w jego mieszkaniu w Bratysławie; prawdopodobnie przedawkował leki⁹¹. Niekiedy oferta funkcjonariuszy tajnej policji spotykała się z przychylną reakcją. Przykładowo Milada Langerová – „łączniczka” sygnatariuszy Karty 77 z gdańskim środowiskiem opozycyjnym oraz redaktorka czeskiego kwartalnika podziemnego „Solidarność” – która spotykała się z wieloma znanymi opozycjonistami, w latach 1983–1986 współpracowała z StB pod pseudonimem „Ája”⁹².

⁸⁹ *Ibidem*, Záznam ze schůzky 23 XI 1989 r., Praha, 28 XI 1989 r. Por. tab. nr 4.

⁹⁰ A. Guzicki, *op. cit.*

⁹¹ Por. Archiv ÚSD, Sbíрка Jiřího Rumla, inv. j. 11.53, [T. Petřivý] *Můj poslední výlet do Pol'ska*, 24 IX 1978 r., samizdat.

⁹² W zachowanym wniosku o zakończenie współpracy z Miladą Langerovou (ur. 28 X 1956 r.), który 20 X 1986 r. napisał jej oficer prowadzący npor. Vladimír Mareček, wspomniano, że spotkała się z funkcjonariuszami StB 77 razy: „TW »Ája« została pozyskana do współpracy na podstawie dobrovolności dn. 22 II 1983 r. w celu wykorzystania do osób z szeregów K[arty 77] i síl antysoc[jali]stycznych], [takich] jak J[iří] Dienstbier, P[etr] Uhl, V[áclav] Havel, A[ndrej] Stankovič, J[iří] Gruntorád, J[armila] Bůlřková itp. Na podstawie kontaktu z wyżej wymienionymi osobami TW »Ája« była

W tym kontekście szczególnym przypadkiem jest tajna współpraca Stanislava Dvořáka, który sam zgłosił się do StB na początku lat osiemdziesiątych. Z punktu widzenia tajnej policji była to propozycja korzystna, ponieważ dzięki niemu przez kilka lat mogła ona mieć znaczący wpływ na kontakty polskich i czechosłowackich opozycjonistów. Tajna współpraca z agentem „Michalem”, w której obok praskiej centrali kontrwywiadu StB uczestniczyła też rezydentura w Warszawie, przyniosła jeden nieplanowany efekt. Z odrobiną przesady mówił o nim po latach Mirosław Jasiński: „To prawdziwa ironia losu, że człowiek, który nas zdradził, sprawił, iż mogliśmy się poznać i działać razem. W latach 1982–1983 jego pomoc była bardzo duża”⁹³.

Druga faza tajnej współpracy Dvořáka z StB nie przyniosła już jego oficerom prowadzącym zbyt wielu informacji. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych dysydenci z obu krajów byli w stanie realizować wiele wspólnych akcji, do których stopniowo włączały się coraz to nowe osoby. Na „zielonej granicy” dochodziło do wielu osobistych spotkań, a podczas jednego z nich w lipcu 1987 r. ogłoszono powstanie Kręgu Przyjaciół „Solidarności Polsko-Czechosłowackiej”. Od czerwca 1989 r. w nowych warunkach członkowie grupy wrocławskiej zaczęli organizować seminarium międzynarodowe i Przegląd Czechosłowackiej Kultury Niezależnej, w których wzięło udział kilka tysięcy osób z Czechosłowacji i z emigracji. Czechosłowacka Służba Bezpieczeństwa nie była już w stanie efektywnie przeszkadzać we wzajemnych kontaktach i odnowienie współpracy z Dvořákiem wiele pod tym względem nie zmieniło. Ponadto wkrótce po jego wyjeździe do Polski zakończyła się epoka reżimu komunistycznego w Czechosłowacji, a w nowych warunkach tajne służby prawdopodobnie nie były już zainteresowane kontynuowaniem współpracy.

---

zadaniowana do ujawniania prób kontaktu czechosłowackiej opozycji z opozycją polską i ich zamiarów działalności antyspołecznej skierowanej przeciwko ustrojowi socjalistycznemu] i państw[owemu] w CSRS. Następnie do ustalania osób, które biorą udział w powielaniu i kolportowaniu druków antypaństwowych i emigracyjnych]” (AMV, Osobní svazek, arch. č. 778687).

⁹³ A. Guzicki, *op. cit.*

Aneks

W aneksie opublikowano w sumie dziewięć dokumentów pochodzących z Archiwum (czeskiego) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Urzędu ds. Kontaktów i Informacji Zagranicznych (ÚZSI, Úřad pro zahraniční styky a informace). Ingerencje cenzuralne pracowników tych archiwów oznaczono nawiasem kwadratowym i wielokropkiem. W taki sam sposób zaznaczono też pominięte fragmenty dokumentów, w tym przypadku jednak wielokropki w nawiasie kwadratowym umieszczono w osobnym wierszu. W tłumaczeniu czeskich dokumentów poprawiono błędy w zapisie polskich nazwisk i innych nazw własnych.

Nr 1

1981 [lipiec], Praga – Materiały na naradę sztabu akcji „Sever” 10 VII 1981 r.

Materiały na naradę 10 VII 1981 r. – akcja „Sever”

[...]

Jako najważniejsze akcje wydają się „Červotoč”, „Sádra”, „Bratr”, „Pošťák”¹ i „Delta”.

W ciągu tygodnia pracowano na akcjach według planów długookresowych. Najbardziej interesujące ustalenia zostały stwierdzone do akcji „Červotoč”. Zwłaszcza o organizacji i działalności ośrodka prasowego „Solidarności” i Radia „Solidarność” we Wrocławiu. Zostały stwierdzone konkretne ustalenia o tzw. „Solidarności Polsko-Czeskiej” we Wrocławiu oraz także działaczach komitetu przygotowawczego i ich zamiarach. Na akcji aktywnie się pracuje.

[...]

• najbardziej interesujący wydaje się TW „Lektor”, który ma kontakty w środowisku Karty 77 i KOR. Jest dalej zadaniowany, ma zaufanie wrogiego środowiska zarówno w CSRS, jak i w PRL. W chwili obecnej jest przede wszystkim zorientowany na kontrolę kontaktów między opozycją w CSRS i PRL, na kontrolę kanału nadgranicznego, który jest wybudowany przez te wrogie organizacje, ustalenie przygotowywanego magazynu w CSRS na wrogie materiały i urządzenia powielające.

[...]

Źródło: AMV, fond X. S-SNB, inv. j. č. 1037.

¹ W akcji „Pošťák” (Listonosz) StB rozpracowywała sygnatariusza Karty 77 Jana Wünscha, który utrzymywał kontakty z polskim środowiskiem opozycyjnym (P. Blažek, *Kauza Skupiny revoluční akce...*, s. 199–236).

Nr 2

1981 sierpień 3, Praga – Informacja pracownika operacyjnego Wydziału 1 Departamentu 3 Zarządu X SNB npor. Jiříego Maliňáka o pozyskaniu Stanislava Dvořáka do współpracy ze Službą Bezpieczeństwa (StB) pod pseudonimem „Michal”

Zarząd X SNB
Departament 3

Praga dnia 3 VIII 1981 r.

Ściśle tajne^a

Oryginał!

Liczba stron: 4

Załącznik: Zobowiązanie do współpracy

Zatwierdzam:

Naczelnik Zarządu X SNB^b
genmjr RSDr. Stárek V.

Informacja o pozyskaniu do współpracy

Akt zobowiązania do współpracy Dvořáka Stanislava^c, kryptonim „Michal”, został przeprowadzony dn. 31 VII 1981 r. w pomieszczeniu publicznym podczas spotkania w Mładej Boleslavi przez pracownika operacyjnego Departamentu 3 Zarządu X SNB npor. Maliňáka.

„Michal” stawiał się w miejscu spotkania dokładnie o umówionej porze, a spotkanie i akt zobowiązania do współpracy przebiegł bez zakłóceń.

Podczas spotkania nawiązano do wcześniejszych rozmów, omówiono sytuację polityczną w kraju i za granicą z naciskiem na niebezpieczeństwo koordynowanego działania wywrotowego sił antysocjalistycznych w PRL i CSRS, ich kontakty z międzynarodowym antykomunizmem oraz konieczność ochrony młodego pokolenia przed wrogimi wpływami. Jednocześnie został przypomniany obowiązek każdego obywatela państwa socjalistycznego, by aktywnie współuczestniczyć w walce z siłami antysocjalistycznymi i przyczyniać się do budowania społeczeństwa socjalistycznego poprzez nieprzejednane ujawnianie zamiarów, działań i celów sił antysocjalistycznych w CSRS i w skali międzynarodowej.

Jednocześnie dokonano oceny dotychczasowych kontaktów i współpracy pracowników MSW i TW „Michal”.

„Michal” został zapytany, czy jest skłonny i gotowy dobrowolnie i z honorem współpracować z organami MSW, z tym że zostanie zorientowany na środowisko

^a Skreślono, u góry pieczęć Anulowano stopień utajnienia.

^b Powyżej własnoręczny podpis.

^c Imię i nazwisko wpisano odręcznie.

polskiej i czechosłowackiej opozycji, i zostało mu przedstawione Zobowiązanie do współpracy. „Michal” zgodził się na współpracę, z tym że uznaje to za swój patriotyczny obowiązek i po zapoznaniu się z treścią Zobowiązania podpisał je bez ociągania. Jako kryptonim wybrał sobie hasło „Michal”.

Po podpisaniu zobowiązania „Michal” został zaznajomiony z zasadami współpracy z kontrwywiadem czechosłowackim – zwłaszcza kwestiami ścisłego wykonywania zadań zgodnie z wyznaczoną linią postępowania, konspiracyjnymi metodami kontaktu i przekazywania informacji pisemnych itp.¹ Został również uzgodniony sposób łączności z RO²: wcześniej uzgodniony termin i miejsce spotkania (podczas pobytu w CSRS). Na wypadek nadzwyczajnego kontaktu „Michalowi” został przekazany numer agenturalny: 34-17-02^d, z tym że nie będzie się przedstawiać i poprosi o połączenie z „Michalem”.

Do łączności z innymi OP³ ustalono „Michalowi” hasło:

„Jestem tu na delegacji, Jirka Mašek z MŠ⁴ poprosił mnie, bym przekazał panu pozdrowienia i prosi, by mu przesłać obiecany drzeworyt”.

Odpowiedź:

„Dziękuję, przyniosę go panu za 2 godziny do restauracji”.

Spotkanie odbędzie się po 1 godzinie od kontaktu telefonicznego w wyznaczonym miejscu.

O sposobie kontaktu i łączności podczas pobytu w PRL „Michal” zostanie pouczony zgodnie z planem przed wyjazdem z CSRS.

Podczas dalszej rozmowy omówiono z „Michalem” aktualną sytuację w opozycji czechosłowackiej, z tym że zgodnie z planem „Michal” nie został zapoznany ze zdarzeniami, które wykraczają poza ramy informacji środków masowego przekazu CSRS i zagranicznych.

Na spotkaniu dokonano konkretnego wyznaczenia zadań TW „Michala” na najbliższy okres:

1. Odbyć wizytę w Trutnowie (proboszcz Rybář), u którego ma odebrać materiały dla sygnatariusza K-77 [Karty 77] Františka Lízny, przeznaczone dla polskiej opozycji.

2. Ścisłe wykonywać polecenia opozycji czechosłowackiej [w sprawie] nawiązywania kontaktów z innymi osobami – jeśli będzie to od niego wymagane podczas wizyty w Trutnowie 1 VIII 1981.

Organem prowadzącym TW „Michal” będzie pracownik operacyjny Wydziału 1 Departamentu 3 Zarządu X SNB npor. Jiří Maliňák.

Pracownik operacyjny:
Npor. Maliňák Jiří^e

^d Numer telefonu wpisano odręcznie.

^e Powyżej własnoręczny podpis.

¹ Por. dokument „Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A-oper-I-3)”, który wszedł w życie 1 IV 1978 r. (P. Žáček, *Přísně tajné...*).

² Organ prowadzący.

³ Operativní pracovník – pracownik operacyjny.

⁴ Ministerstwo Oświaty.

Akcja „Červotoč” (Koľatek). Tajny współpracownik StB Stanislav Dvořák

Wyrażam zgodę:^f
Ved. st. ref. spec. 1. odd.⁵
Kpt. JUDr. Sedlák Rostislav

Zást. náč. 3. odb. X. S-SNB^f
Pplk Langron Miroslav⁶

Žródlo: AMV, Osobní svazek č. 749807, Zpráva o získání ke spolupráci.

---

^f *Ponížej własnoręczny podpis.*

⁵ Kierownik starszy referent specjalista Wydziału 1.

⁶ Zastępca naczelnika Departamentu 3 Zarządu X SNB.

1981 październik 28, Praga – Informacja Zarządu X SNB o akcji „Sever” przesłana przez naczelnika Zarządu X SNB genmjr. RSDr. Vladimíra Stárka do wiceministra spraw wewnętrznych CSRS genmjr. JUDr. Vladimíra Hrušeckiego

Informacje o akcji „Sever”

[...]

– TW „Michal” – pobyt stały w PRL, samodzielny plan AOP¹ w akcji „Červotoč” (współdziałanie Departamentu 1 i 3 Zarządu X SNB), zatwierdzony przez I NMV [I wiceministra spraw wewnętrznych] CSRS – rozpracowywana próba wzajemnego połączenia działalności opozycyjnej w CSRS i PRL [...]

Akcja „Červotoč” – kontynuowano ujawnianie prób wzajemnego połączenia działalności opozycyjnej w CSRS i PRL. Nasze źródło zostało w PRL skontaktowane przez kierownika SPCz („Solidarność polsko-czeska”, Wrocław) Aleksandra Gleichgewichta, z którym w dniach 28–30 VIII 1981 wzięło udział w naradzie przedstawicielei KOR w Warszawie, na której byli obecni Adam Michnik, Konrad Bieliński (wydawnictwo NOWA), Maria Kęcik („Solidarność Chłopska”) i inni. Jako ośrodek działań przeciwko CSRS została wyznaczona SPCz Wrocław, za pośrednictwem której na terytorium czechosłowackim ma zostać stworzone „wydawnictwo podziemne” na sposób wydawnictwa NOWA; jego organizację, wyposażenie materialne i przeszkolenie osób zapewni opozycja polska, włącznie z drukiem materiałów o charakterze antysocjalistycznym. Kolportaż ulotek w CSRS ma być prowadzony z jednej strony przez osoby z szeregów „opozycji czechosłowackiej”, z drugiej za pomocą balonów, wypuszczanych z terytorium PRL. Michnikowi powierzono opracowanie koncepcji ideologicznej wspólnej działalności opozycyjnej polskich i czechosłowackich sił antysocjalistycznych².

W dn[ach] 17–24 IX 1981 Gleichgewicht odbył razem z naszym źródłem [Stanislavem Dvořákem] podróż do CSRS z polecenia ośrodka warszawskiego w celu omówienia koordynacji planów warszawskiej centrali KOR z przedstawicielami opozycji czechosłowackiej]. Wymieniony odbył rozmowy z eksponentami K[arty 77] i VONS Anną Šabatovą, Janem i Jaroslavem Šabatą i Václavem Malým, którzy przyjęli propozycję polskiej opozycji i uzgodnili konkretny system transportu materiałów z PRL do CSRS na okres do zamknięcia granic państwa. Akcja jest dalej rozpracowywana we współdziałaniu Departamentu 1 i 3 Zarządu X SNB.

[...]

– zostało udaremnione spotkanie członka „Solidarności” i KOR we Wrocławiu [Jerzego] Ochmana z przedstawicielami „opozycji czechosłowackiej”.

[...]

Źródło: AMV, f. X. S-SNB, inv. j. č. 1037.

¹ Aktivně operativní plán – plan operacyjny.

² Według wspomnień Aleksandra Gleichgewichta Dvořák nie spotkał się z Michnikiem, ponieważ ten nie przyszedł na umówione spotkanie w kawiarni „Na Rozdrożu”.

1982 lipiec 28, Praga – Informacja Zarządu X SNB o rozwoju sytuacji w PRL przesłana przez naczelnika Zarządu X SNB płk. Zdeňka Wiederlechnera do wiceministra spraw wewnętrznych CSRS genmjr. JUDr. Vladimíra Hrušeckiego

Informacja o rozwoju sytuacji w PRL

[...]

W ciągu 1981 r. uzyskano kilka sygnałów o próbie przeniesienia działalności „Solidarności” z PRL do CSRS i koordynowania działalności z siłami antysocjalistycznymi w CSRS. Wskutek skierowania środków agenturalno-operacyjnych stwierdzono, że przy rejonowym Komitecie „Solidarności” we Wrocławiu powstała sekcja o nazwie „Solidarność Polsko-Czeska” (SPCz), a jej kierownikiem został działacz KOR i „Solidarności” 29-letni A[...] G[...]¹, który od ogłoszenia stanu wyjątkowego jest internowany. Wymieniony przyjeżdżał do CSRS, gdzie starał się przeniknąć do środowiska studenckiego. W intencjach planów kierownictwa SPCz nawiązał kontakt z poszczególnymi wrogimi osobami z szeregow Karty i VONS (np. Jaroslav i Anna Šabatowie, Václav Malý) oraz stworzył kanał do przesyłania różnych materiałów i druków antypaństwowych do CSRS.

Krótko po jego internowaniu doszło w kierownictwie SPCz we Wrocławiu do zmiany i kierownictwo powierzono 25-letniemu M[...] J[...]², pracownikowi Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego (MKZ) „Solidarność” Dolny Śląsk, który jest formalnie studentem Uniwersytetu Wrocławskiego. Wymieniony ściśle współpracuje z kierownictwem tzw. Regionalnego Komitetu Strajkowego „Solidarność” Dolny Śląsk, na którego czele stoi Władysław Frasyniuk (w chwili obecnej najbardziej radykalny i najaktywniejszy z przywódców „Solidarności” w podziemiu). Jasiński kontynuuje wrogą działalność oraz łączność z CSRS i przesyłanie różnych materiałów członkom Karty.

W ciągu 1982 r. SPCz opracowała projekt struktury organizacyjnej nowej „nielegalnej organizacji opozycyjnej”, która miała zostać założona w CSRS. Projekt oparty jest na analizie działalności i doświadczeń polskich elementów antysocjalistycznych. Konkretnie „instrukcje” założenia nowej nielegalnej organizacji w CSRS zostały jeszcze przed wysłaniem do CSRS omówione i zatwierdzone na nielegalnym posiedzeniu przedstawicieli tzw. Regionalnych Komitetów Strajkowych „Solidarności” z całej Polski, do którego doszło w połowie maja 1982 w Warszawie. Na tym spotkaniu została także omówiona ściślejsza współpraca polskiej opozycji z opozycją w innych krajach socjalistycznych, zwłaszcza w CSRS i na Węgrzech. Jako centrum nawiązywania kontaktów z elementami antysocjalistycznymi w CSRS zatwierdzono Wrocław. W tym kontekście zastanawiano się też nad tym, że kierownik SPCz Jasiński powinien wyjechać do CSRS jako „stażysta” na kilkumiesięczny pobyt i nawiązać tam dalsze kontakty z człon-

¹ Aleksander Gleichgewicht.

² Mirosław Jasiński.

kami Karty, przeprowadzić ich szkolenie i przekazać doświadczenia z działalności polskiej opozycji.

Kierownictwo SPCz zabezpieczyło w wyniku podróży działacza KOR Jana Węglowskiego ukrycie „archiwum” członków Karty w bibliotece naukowej Ossolineum we Wrocławiu. Jednocześnie przystąpiło do realizacji zamiaru stworzenia kanału transportu dokumentów oraz innych materiałów między polskimi i czechosłowackimi elementami antysocjalistycznymi przy wykorzystaniu ekspresu „Bohemia”.

W celu intensyfikacji i dalszej aktywizacji wrogiej działalności w CSRS kierownictwo SPCz prowadzi oddziaływanie propagandowe na polskich robotników, u których istnieje domniemanie, że wyjadą do pracy do zakładów w CSRS. Celem tego działania jest wytypowanie odpowiednich osób, za pomocą których byłaby utrzymywana łączność z CSRS i które podczas pobytu w CSRS pomagałyby polskiemu elementowi kontrrewolucyjnym w aktywizowaniu wrogiej działalności w CSRS.

Na podstawie dotychczasowej realizacji ochrony kontrwywiadowczej polskich robotników zatrudnionych w zakładach przemysłowych województwa północnoczeskiego (z pozostałych nie ma informacji) stwierdzone są sygnały o niskim morale pracy, ordynarnym awanturnictwie i pijaństwie niektórych jednostek, które następnie wykrzykują różne hasła propagujące działalność „Solidarności”. Następnie pojawiły się też próby organizowania strajków lub odmowy podjęcia pracy jako wyrazu niezadowolenia z warunków zakwaterowania i możliwości zarobkowych. Takim elementom po udokumentowaniu kończony jest pobyt w CSRS. Dotychczas nie zostały pozyskane informacje, by [obywatele] polscy pracujący w CSRS prowadzili działalność na rzecz SPCz.

Informacje pozyskane w tym kierunku potwierdzają, że SPCz w ostatnim okresie aktywizuje działalność i przystąpiła do realizacji swoich celów określonych na początku 1981 r. Także ze strony niektórych przedstawicieli czechosłowackich sił antysocjalistycznych wzrosło zainteresowanie współpracą z polską opozycją. [...]

Źródło: AMV, f. X. S-SNB, inv. j. č. 1037.

Nr 5

1983 styczeń 12, Warszawa – Informacja funkcjonariusza rezydentury warszawskiej StB Ladislava Doležala o rozmowie z zastępcą naczelnika Departamentu IV MSW PRL¹

Dnia 12 I 1983 r. odbyłem rozmowę z zastępcą naczelnika Departamentu IV MSW PRL płk. [Adamem] Pietruszką.

W związku z moim pytaniem dotyczącym wizyty papieża płk Pietruszka poinformował mnie w tym sensie, że dokładny termin przyjazdu papieża nie jest jeszcze ustalony, a zatem także czas i miejsce jego pobytu. Według postulatów Watykanu i kierownictwa polskiego kościoła do pobytu papieża powinno dojść w okresie od 22 VI do 26 VI 1983 r. i papież miałby odwiedzić Warszawę, Kraków, Częstochowę, Lublin i Górę Świętej Anny pod Opolem. Jest to jednak tylko życzenie strony kościelnej i dotychczas ta kwestia nie została rozstrzygnięta.

W dalszej części rozmowy zostały omówione kwestie związane z weryfikacją doniesień przekazanych przez TW „Michala” i jednocześnie omówiono możliwości jego osobistej kontroli.

Na pytanie, czy istnieje nielegalnie wydawane czasopismo „OBÓZ”, zostało mi przekazane, że to pismo faktycznie istnieje. W związku z tym poprosiłem następnie o sprawdzenie, czy w pierwszym numerze tego pisma został opublikowany artykuł [Jaroslava] Sabaty, a w pozytywnym przypadku o przekazanie tego egzemplarza, ewentualnie o wykonanie kopii artykułu. O osobie księdza [Stanisława] Orzechowskiego z Wrocławia, z którym TW „Michal” ma utrzymywać kontakty, płk Pietruszka powiedział, że jest to ksiądz o skrajnie wrogiej postawie, dlatego jest mu też poświęcana stosowna uwaga ze strony MSW.

W ostatnich dniach zostałem zawiadomiony przez TW „Michala”, że pewna Ewa z Wrocławia poprosiła go, by odwiedził mieszkanie Marii Kęcik w Warszawie [...]. Chodzi o mieszkanie, w którym już w przeszłości odbyło się spotkanie członków KOR, w obecności TW „Michala”². Ze względu na potrzebę sprawdzenia wiarygodności informacji przekazywanych przez „Michala” poprosiłem o zapewnienie kontroli operacyjnej „Michala” podczas jego pobytu w Warszawie, ewentualnie też podczas jego pobytu w mieszkaniu. Obiecano mi, że zostanie zapewniona jego obserwacja i jednocześnie zostaną zrealizowane działania w celu bezpośredniej kontroli agenturalnej środkami polskich przyjaciół. Jednocześnie poprosiłem też o zapewnienie jego całodziennego nadzoru na dzień 13 I 1983, kiedy to miał zostać odwiedzony w Katowicach przez kogoś z Wrocławia, kto ma go poinstruować na podróż do Warszawy. Także w tym przypadku mój postulat został przyjęty.

¹ AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam o jednání na 4. departementu MV PLR. Egzemplarz nr 1 został według załączonego rozdzielnika przesłany do Zarządu X SNB, a egzemplarz nr 2 był przeznaczony *pro domo*, czyli dla rezydentury w Warszawie.

² Por. dok. nr 3.

Jednocześnie płk Pietruszka poinformował mnie, że w przypadku Ewy z Wrocławia może chodzić o bardzo aktywną wrogą osobę Ewę Unger³. Również Maria Kęcik, a zwłaszcza jej mąż [Wiesław Kęcik], który jako aktywny działacz KOR był internowany przez prawie cały okres stanu wojennego, są przez polskich przyjaciół aktywnie rozpracowywani. Kęcik był przed ogłoszeniem stanu wojennego przez kilka miesięcy na Zachodzie i odwiedził cały szereg państw włącznie z USA. Celem jego podróży było uzyskanie środków finansowych, które miały zostać wykorzystane jako wsparcie finansowe podczas zakładania tzw. spółdzielni handlowo-produkcyjnych wśród rolników na polskiej wsi. Kęcik należy do czołowych działaczy KOR, z tym że jego działalność jest skoncentrowana przede wszystkim na wieś do rolników prywatnych. Według informacji polskich przyjaciół Kęcik dysponuje znacznymi środkami finansowymi w twardej walucie, które jednak są w państwach zachodnich i dlatego nie ma do nich obecnie dostępu.

Na zakończenie rozmowy poprosiłem płk. Pietruszkę, by po ustaleniu ostatecznego terminu przyjazdu papieża do Polski i po przyjęciu programu pobytu poinformował mnie o podjętych działaniach.

Jednocześnie wyraziłem prośbę dotyczącą opracowania informacji o działalności i zadaniach polskiego kościoła w okresie stanu wojennego oraz o obecnych zamiarach i ustaleniach, które potwierdzałyby istniejące kontakty między polską hierarchią kościelną i kościołem w CSRS. Obiecano mi, że taka informacja zostanie opracowana na nasze potrzeby.

Doležal^a

Źródło: AMV, Osobní svazek, arch. č. 749807, Záznam o jednání na 4. departmentu MV PLR.

---

^a *Własnoręczny podpis.*

³ Według wspomnień Mirosława Jasińskiego w rzeczywistości chodziło o Ewę Trojanowską (Rozmowa z Mirosławem Jasińskim, Praga, 4 V 2006 r.).

1983 [listopad], Praga – Zapis zeznań Stanislava Dvořáka o kontaktach dysydentów z Polski i Czechosłowacji

[...]¹

Jak już wcześniej wspomniałem, jestem zatrudniony w Katowicach jako nauczyciel języka czeskiego i literatury. Dnia 3 X 1983 wyjechałem z synem Janem Dvořákiem do Katowic w PRL. Podróż odbyliśmy pociągiem. Wyjeżdżaliśmy z Pragi z Dworca Głównego o godz. 17.20 i przyjechaliśmy do Katowic o godz. 00.50 dnia 4 X 1983. Tydzień przed moim wyjazdem odwiedziła mnie w [...] Anna Šabatová i Václav Malý. Powodem ich przyjazdu było, że chcieli poznać dokładny termin mojego wyjazdu. Następnie została omówiona podczas rozmowy kwestia związana z osobą Jiřiego Matznera². Chodzi o człowieka, którego Šabatová i Malý „ustanowili” kierownikiem Solidarności Polsko-Czeskiej na terenie CSRS. Gdzie Matzner mieszka, nie jest mi znane, mam jedynie adres do jego rodziców w [...]. O jego osobie chciałbym jeszcze dodać, że w miesiącu lipcu 1983 na miejsce mojego stałego pobytu otrzymałem list przysłany przez nieznaną mi osobę z Pragi 5, w którym zwrócono mi uwagę, bym nie poszukiwał osoby Matznera i nie kontaktował się z nim, ponieważ już drugi tydzień jest w areszcie śledczym. Podczas rozmowy Šabatová i Malý stwierdzili, że jest to straszne głupstwo, że Matzner dał komuś mój adres. Zastanawiali się, kto mógłby być autorem [listu], ale nie dogadali się w sprawie konkretnej osoby. Są tego zdania, że Matzner skoncentrował wokół siebie „swoich” własnych ludzi i prowadził działania „na własną rękę”.

Podczas pożegnania Šabatovej i Malego, po ustaleniu terminu mojego wyjazdu, uzgodniliśmy, że spotkamy się przed wyjazdem na pl. Waclawa [Václavské nám.] w hotelu EVROPA między godz. 12.00 i 13.00. Do spotkania doszło, stawili się na nie oboje i rozmawiano w kawiarni. Początkowo wymieniano zwroty grzecznościowe, podczas których Anna Šabatová przekazała mi kopertę ze słowami, że znajdują się w niej papiery ze środowiska „Karty”, konkretnie list otwarty do Jaruzelskiego. Chodziło o jeden list, którego treścią był protest przeciwko represjonowaniu osób i przygotowywanemu procesowi korowców³. Na-

¹ Pominęto pierwszą stronę, która zawiera prawie wyłącznie dane drukowane (pouczenie o prawach itd.). Maszynowo wypełniono tylko następujące rubryki: rzekomy początek zeznań („godz. 11.15”, „17 XI 1983 r.”), imię i nazwisko zeznającego („Stanislav Dvořák”, „Smrtka”) i jego miejsce pracy („Uniwersytet Śląski w Katowicach jako nauczyciel języka czeskiego i literatury”), dowód tożsamości („potwierdzony urzędowo”), stan cywilny („żonaty”), podobnie jak na pięciu kolejnych stronach, tu też znajduje się podpis Dvořáka. W formularzu nie wypełniono rubryki oznaczenia jednostki, która miała przeprowadzić przesłuchanie, oraz liczby porządkowej – „Protokół przesłuchania” powstał najprawdopodobniej na potrzeby ewentualnego postępowania karnego wobec dysydentów w kraju.

² Na temat współpracy Jiřiego Matznera z StB por. przypis 39.

³ Por. *Dokument Charty 77* č. 34/1983; *Dopis Charty 77 W. Jaruzelskému*, „Informace o Char-
tě 77”, samizdat, roč. 6, č. 9 (září 1983), s. 2.

stępnie była tam proklamacja dotycząca uzgodnienia wzajemnej współpracy między Kartą [77] w CSRS i stroną polską. Kim jest ta „strona polska”, na ten temat mogę stwierdzić, że chodzi o Mirosława Jasińskiego, któremu przekazuje wszystkie materiały. Następnie w kopercie znajdowały się jakieś instrukcje dotyczące postępowania strony polskiej podczas przygotowywania dokumentu końcowego i którzy „działacze” z byłego KOR lub wprost Wałęsa go podpiszą. Jasno stwierdzono, by tego dokumentu nie podpisywał nikt z podziemnego ruchu Solidarności – ten, kto się ukrywa, wyraźnie wymieniono np. nazwisko Bujak, ponieważ dla prawicy w CSRS byłoby to niebezpieczne. Między innymi została tam zawarta jakaś próba wytłumaczenia, dlaczego nie można podawać konkretów i preferowana jest raczej forma ogólna bez elementów radykalności. Te dokumenty wywoziłem do Polski, przyjechał po nie Jasiński. Od razu na miejscu, kiedy odbierał te dokumenty, powiedział, że z tymi dokumentami musi bezwarunkowo [pojechać do Warszawy] wspólnie z Aleksandrem Gleichgewichtem. [...] na zakończenie powstał dokument, który z powrotem przywoziłem, przekazałem organom SNB, zanim oddałem go Šabatovej. Dokument podpisało ca 16 osób z KOR⁴.

Ten dokument przekazał mi dnia 31 X 1983 Jasiński z tym, by po przyjeździe do Pragi przekazać go Annie Šabatovej. Następnie poinstruował mnie o tym, że Czesi powinni również podpisać ten dokument i od mojej osoby chce, bym podczas swojego powrotu do PRL przywiózł materiał z podpisami strony czeskiej. Podobno ma to być ktoś z „Karty”. Następnie Jasiński zwrócił mi uwagę, bym przekazał stronie czeskiej, że może w tym liście dokonywać jakichś zmian w sensie językowym, ale nie zmian, które zasadniczo zmieniąby materiał. Następnie zostałem poinstruowany w tym sensie: cytuję z własnych notatek: Czesi powinni powielić ten dokument do 5000 szt. i zgłosić stronie polskiej, kiedy będą w stanie „rzucić” ten materiał między ludzi. Chodzi o to, by to samo w ten sam dzień mogło zostać zrealizowane także w PRL. Datę mam powiedzieć w PRL Jasińskiemu po swoim powrocie. Termin powinienem znać od Šabatovej.

Następnie otrzymałem zadanie od Jasińskiego, bym Šabatovej lub Malemu przekazał, co następuje:

– pozostaje dalej aktualny adres, na który mają być przesyłane infochy⁵, prośba, by Czesi ustalili adres ruchu lub czasopisma „Vezvanie” (?). Podobno ma chodzić o coś w NRD. Konkretnie jednak nic nie wiadomo mi o tej nazwie.

– Następnie potrzebują od Czechów tzw. printon. Ma to być graficzna błona fotograficzna, z której korzystają graficy. Potrzebują format A-4 lub A-5 w dowolnej ilości. Na ten temat Paweł Kasprzak powiedział mi dnia 31 X 1983, że zakładają we Wrocławiu nowe czasopismo, które miałyby się zajmować problematyką bloku wschodniego, i potrzebują różnych artykułów publicystycznych. Dlatego mają prośbę, by do tego czasopisma pisała też strona czeska, konkretnie potrzebowaliby coś na temat, co w chwili obecnej robi Karta 77, jaka jest społeczna sytuacja polityczna w CSRS, nastroje ludności.

⁴ Por. tekst wspólnej deklaracji, dokument nr 7.

⁵ Czasopismo podziemne „Informace o Chartě 77”.

– Proszę Czechów, czy mogliby pomóc stronie polskiej w nawiązywaniu kontaktów z innymi krajami, zwłaszcza z WRL [Węgierska Republika Ludowa] i NRD, Kasprzak wspomniał między innymi o tym, że powinienem ożywić w Karcie propozycję, złożoną przez stronę polską w tym kierunku, że w CSRS zostanie przeprowadzone przez Polaków szkolenie drukarzy. Propozycja Kasprzaka była już w przeszłości, ale do chwili obecnej nie zrealizowano jego propozycji. W istocie chodzi o to, że Polacy nie są zadowoleni z poziomu prac drukarskich.

– Następnie mam zwrócić Czechom uwagę na to, że jeśli tylko spadnie śnieg, to kończą się wszystkie kontakty na granicach.

Dalej chciałem stwierdzić, że podczas rozmowy Kasprzak z Jasińskim wspomnieli o tym, że za pośrednictwem TIR z zachodu zapewniony jest transport potrzebnego materiału. Będzie zmierzał po granicy PRL poza obszarem CSRS. Dalej mówili o tym, że w Warszawie i we Wrocławiu jest po jednej martwej skrzynce. Dokładne miejsce nie jest mi jednak znane. Następnie mam z rozmowy taką informację, którą uzyskałem od Jasińskiego, że ktoś z Polaków był w kontakcie z Tigridem⁶ we Francji. Chodzi o Polaka, którego nazwiska nie pamiętam, który regularnie co trzy tygodnie wyjeżdża na zachód, Tigrid powiedział podobno, ustami Jasińskiego, że mu się podoba koncepcja współpracy Czechów i Polaków oraz zamiary, ku którym miałyby zmierzać. Wyraził opinię, że Tigrid jest skłonny pomóc, ale należy skonkretyzować postulaty, by nie mówiło się tylko na płaszczyźnie ogólnej, ale by dokładnie powiedziano, co chcą i w jakiej ilości, postulaty napisać własnoręcznie, nie jest wymagany podpis, poprawiam, wymagany jest podpis. Wymieniony postulat zostanie przeniesiony na mikrofilm, który zostanie przekazany Tigridowi transportem jeżdżącym na zachód regularnie co trzy tygodnie. Według mnie ten transport lub służbę kurierską prowadzi Polak, który wyjeżdża na zachód w tym okresie. Chciałbym jeszcze do tego dodać, że Polacy chcą na tym skorzystać i dlatego proszą, by ich postulaty zostały dopisane w CSRS. Ma chodzić o dopisanie powielacza spirytusowego, mini offsetu na format A-4, kserografu, który miałby przygotowywać matryce do offsetu, następnie chcą uzyskać przegląd wydawnictw i co one wydają. Konkretnie „Svědectví”, „Kultura”, „Kontakt”, „Kontinent”, „Badašče”, co drukuje się na obszarze ZSRR, jak też w ośrodkach emigracyjnych, w których skoncentrowani są emigranci z ZSRR, oraz inna tematyka bloku wschodniego, np. „Alternativa”, „Knihy”, pieniądze na pomoc rodzinom prześladowanych i inne, pieniądze na rozwój poligrafii (materiał, mieszkania, które wynajmują, opłaty za druk w drukarniach, łapówki itp., pieniądze na transport) koniec cytatu.

---

⁶ Pavel Tigrid (właściwie Pavel Schönfeld, 1917–2003) – czeski dziennikarz, publicysta i polityk. Absolwent prawa, zajmował się działalnością teatralną i literacką. W latach 1939–1945 na emigracji w Londynie, pracował w sekcji czechosłowackiej BBC. W latach 1945–1948, po powrocie do kraju, krytykował jako dziennikarz politykę KPCz. W 1948 r. wyemigrował z Czechosłowacji, w latach 1951–1952 pracował w Radiu Wolna Europa. Później wyjechał do USA. Od 1956 r. aż do upadku reżimu komunistycznego redaktor „Svědectví”, najbardziej znanego emigracyjnego pisma czechosłowackiego, w latach 1960–1990 mieszkał w Paryżu. W latach 1990–1992 był doradcą prezydenta Václava Havla; 1994–1996 minister kultury Republiki Czeskiej.

Dalej chcą, by Czesi przesyłali Polakom, co się wydaje w Czechach, przesłać przykłady i zależnie od jakości i ilości nastąpi z powrotem ze strony polskiej pomoc finansowa.

Źródło: Archiv ÚZSI, osobní svazek 49747/020-030, arch. č. A 4906, Zápis o výpovědi⁷.

---

⁷ Kopia tego samego dokumentu zachowała się w teczce personalnej nr 749807, która jest przechowywana w Archiwum MSW. Ze względu na to, że dokumenty archiwalne udostępnia jedna instytucja (Biuro Archiwum i Akt MSW Republiki Czeskiej), paradoksalne jest, że w obu kopiach ocenowano często całkiem odmienne dane. W niniejszej wersji pozostawiono ingerencje cenzury tylko w tych miejscach, w których nie można precyzyjnie określić zaczerpniętych danych.

Nr 7

1984 luty 12, Praga, Warszawa – Wspólna deklaracja sygnatariuszy Karty 77, byłych członków KSS-KOR i działaczy „Solidarności”

Praga–Warszawa, 12 lutego 1984 r.

W duchu spotkania sygnatariuszy Karty 77 i członków KSS KOR na granicy polsko-czechosłowackiej w 1978 r. wyrażamy wspólnie także dziś swoją wolę działania na rzecz przestrzegania praw człowieka i pogłębiania wolności obywatelskich. Chcemy jako sygnatariusze Karty 77, byli członkowie KSS KOR i działacze „Solidarności” w dalszym ciągu działać na rzecz demokracji, suwerenności i wolności swoich krajów. Jednocześnie protestujemy przeciw więzieniu i szykanowaniu naszych przyjaciół i współpracowników, sygnatariuszy Karty 77, byłych członków KSS KOR i działaczy „Solidarności”, i apelujemy do ludzi na całym świecie, którym droga jest wolność i godność człowieka, by przyłączyli się do naszych działań na rzecz uwolnienia więźniów politycznych w Polsce i Czechosłowacji, które nie leżą tylko w interesie naszych krajów. Karta 77 oraz KSS KOR i „Solidarność” dążyły i dążą pokojowymi metodami do większego szacunku wobec człowieka, wobec jego naturalnych zainteresowań i niezbywalnych praw, i jeśli ich pozbawione przemocy dążenia będą tłumione, to nie będzie też prawdziwego pokoju w Europie i na świecie.

Konrad Bieliński, Zbigniew Bujak, Andrzej Celiński, Jerzy Ficowski, Zbigniew Janas, Tadeusz Jedynek, ks. Zdzisław Kamiński, Wiesław Piotr Kęćcik, Jan Kielanowski, Anna Kowalska, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Bogdan Lis, Jan Lityński, Halina Mikołajska, Ewa Milewicz, Wojciech Onyszkiewicz, Antoni Pawlak, Wiktor Kulerski, Józef Rybicki, Aniela Steinsbergowa, Eugeniusz Szumiejko, Maria Wosiek, ks. Jan Zieja

Václav Benda, Jiří Dienstbier, Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Hejdránek, Marie Hromádková, Božena Komárková, Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Miroslav Kusý, Václav Malý, Anna Marvanová, Jaroslav Mezník, Radim Palouš, Bedřich Placák, Jan Ruml, Jiří Ruml, Anna Šabatová, Jaroslav Šabata, Jan Šimsa, Petruška Šustrová, Josef Zvěřina

Źródło: Praha – Varšava, 12. února 1984, „Informace o Chartě 77”, samizdat, roč. 7, č. 2 (1984), s. 2¹

¹ Deklaracja została też opublikowana na emigracji (*Společné prohlášení československých a polských obránců lidských práv* [w:] A. Můšťan, *Československo-polské styky včera, dnes a zítra*, Mnichov 1986, s. 163–164).

1984 czerwiec 29, Praga – Wniosek o zakończenie akcji „Sever”¹

Wniosek o zakończenie akcji „Sever” i przekazanie materiałów do archiwum

[...]

Zostały zarejestrowane próby łączności polskiej „Solidarności” i KOR z Kartą 77 i VONS w CSRS. Konkretnie fakty potwierdziły doniesienia o byłych rzecznikach Karty 77 A[...] Š[...]², V[...] M[...]³ i członkini A[...] S[...]⁴, tajnej siostrze zakonnej z kontaktami w klasztorach katolickich w Katowicach.

Udało się ujawnić i wziąć pod aktywną kontrolę działalność przeciwnika podczas zakładania „Solidarności Polsko-Czeskiej”, w których obok wymienionych już Š[...]⁵ i M[...]⁶ uczestniczył też J[...] ŠŠ[...]⁷ z Brna. Stronę polską reprezentowali tu studenci Uniwersytetu Wrocławskiego A[...] G[...] (1953)⁸, M[...] J[...]⁹, którzy stali na czele organizowania tej wywrotowej organizacji. J[...]¹⁰ zorganizował ponadto w pociągu Ex „Bohemia” martwą skrzynkę, przez którą miały być przesyłane pisemne polecenia i materiały z PRL do CSRS i z powrotem. Między kierownictwem Karty 77 i „Solidarności Polsko-Czeskiej” zostało następnie uzgodnione, że materiały archiwalne Karty zostaną ukryte w katedrze wrocławskiej u proboszcza O[...]¹¹.

[...]

W zakresie ofensywnej i bezpośredniej realizacji zadań wywiadowczych, Zarząd X SNB wykorzystywał na terytorium PRL tylko jednego TW („Michał”), prowadzonego przez Departament III Zarządu X SNB.

[...]

Źródło: AMV, fond X. S-SNB, inv. č. 1038.

¹ Wniosek opracował pplk Doksanský, wyraził na niego zgodę naczelnik AIPKO [analyticko-informační, plánovací a kontrolní odbor – Departament Analityczno-Informacyjny, Planowania i Kontroli] Zarządu X SNB pplk Zdeněk Lázná, a zatwierdził go naczelnik Zarządu X SNB plk Zdeněk Wiederlechner (AMV, fond X. S-SNB, inv. č. 1038).

² Ocenzurowane przez pracowników Archiwum MSW: Anna Šabatová.

³ Václav Malý.

⁴ Anna Šwarzová.

⁵ Anna Šabatová.

⁶ Václav Malý.

⁷ Jaroslav Šabata.

⁸ Aleksander Gleichgewicht.

⁹ Mirosław Jasiński.

¹⁰ Jasiński.

¹¹ ks. Stanisław Orzechowski.

Nr 9

1989 październik 31, Hradec Králové – Wniosek pplk. Jiřiego Chalupníka o krótkoterminowe wysłanie tajnego współpracownika StB Stanislava Dvořáka do Polski

Hradec Králové 31 X 1989

Departament Regionalny Zarządu StB

Hradec Králové

L.p. A-00971/90-89

Ściśle tajne^a

Oryginał.

Liczba stron: 5^b

Zatwierdzam:

Naczelnik Departamentu 80 Zarządu I SNB¹

pplk Ing. Kaluža Jaromír^c

Sprawa: TW Jilemský – OEČ² 439 062– wniosek o krótkotrwałe wysłanie do PRL

1) Podstawowe dane

W dniach 3–5 XI 1989 r. Komitet „Solidarności Polsko-Czechosł[owackiej]” organizuje we Wrocławiu seminarium, na które zaprasza przedstawicieli struktur opozycyjnych z CSRS i ośrodków dywersji ideologicznej z krajów zachodnich. Wskazówki organizacyjne w sprawie uczestnictwa są nadawane między innymi przez Radio Wolna Europa i Głos Ameryki. Sens i cel seminarium stanowi przygotowanie zjednoczenia wewnętrznej i zagranicznej opozycji czechosł[owackiej] pod patronatem polskiej „Solidarności” oraz określenie kierunków i trendów jej przyszłego wspólnego działania przeciwko obecnemu ustrojowi społecznemu w CSRS.

Jednym z organizatorów seminarium jest przedstawiciel „Solidarności Polsko-Czechosł[owackiej]” [...], który w przeszłości współpracował z TW Jilemskim, kiedy TW oficjalnie pracował w PRL. [...] zaprosił TW do udziału w wymienionym seminarium i zaproponował mu, że podczas pobytu we Wrocławiu może być zakwaterowany u niego.

Ze względu na zainteresowanie wywiadowcze wymienioną akcją oraz możliwość udziału TW Jilemskiego w wymienionym seminarium proponuję wysłać TW krótkotrwałe do PRL.

^a Skreślone, u dołu pieczętka Anulowano stopień utajnienia.

^b Liczbę napisano odręcznie.

^c Powyżej własnoręczny podpis.

¹ Działania Departamentu 80 wywiadu komunistycznego na podstawie „Rozkazu naczelnika I. Sprawy SNB č. 20/1988” z 22 VIII 1988 r. koncentrowały się na „prowadzeniu pracy wywiadowczej na terytorium CSRS”.

² OEČ – osobní evidenční číslo – numer ewidencji osobowej.

TW wyjedzie do PRL dn. 2 XI 1989 własnym samochodem osobowym i powróci do CSRS 6 XI 1989. Do PRL wyjedzie na podstawie osobistego zaproszenia od [...], pod swoim prawdziwym nazwiskiem i podczas pobytu we Wrocławiu będzie występować jako osobisty przyjaciel [...] i zwolennik ruchu opozycyjnego w CSRS. [...] może potwierdzić, że TW w okresie 1980–1984 aktywnie uczestniczył w nielegalnym ruchu Solidarności i pracował jako łącznik z CSRS.

TW Jilemský, ur. [...] ³ absolwent Wydziału Pedagogicznego w Ústí nad Łabą, z zawodu nauczyciel. W okresie 1978–1984 pracował w PRL jako lektor języka czeskiego na uniwersytecie Wrocław. Z języków obcych zna rosyjski, polski oraz częściowo angielski i wietnamski. W 1981 r. został pozyskany do współpracy z czechosłowackim kontrwywiadem w celu ujawniania zamiarów opozycji polskiej i czechosłowackiej]. We współpracy był oceniany całkiem pozytywnie, osiągnął wiele konkretnych rezultatów. Współpraca została zakończona w 1984 r., ponieważ polska służba bezpieczeństwa zaczęła przejawiać zainteresowanie osobą TW i poprosiła o jego odwołanie z PRL. [...] zaczął pracować jako pedagog w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Pradze, skąd w 1989 r. został zwolniony za naruszanie regulaminu. W chwili obecnej jest bez stosunku pracy.

W lipcu 1989 poprosił za pośrednictwem OS SNB Semily o odnowienie kontaktów z bezpieczeństwem, z tym że zwrócili się do niego pracownicy regionalnego kierownictwa „Solidarności” we Wrocławiu i chcą go wykorzystać do dalszej współpracy. Są przekonani, że TW był karany za działalność polityczną, konkretnie za działalność na rzecz „Solidarności” w okresie 1980–1984, i chcą mu pomóc w ten sposób, że są skłonni mu pomóc w wyjeździe z CSRS i znalezieniu pracy za granicą⁴. Jednym z powodów zaproszenia TW do PRL ze strony [...] jest także dyskusja o tych kwestiach.

2) Cel wysłania:

- Ustalić maksimum informacji o ustaleniach odbywanego sympozjum i ustalić w miarę możliwości tożsamość uczestników sympozjum z CSRS.
- Ustalić zamiary „Solidarności” na przyszłość wobec osoby TW.

3) Zadania:

A. Orientacja [w] działaniach „Solidarności” w CSRS:

- z którymi ugrupowaniami i osobami „Solidarność” zamierza współpracować w CSRS,
- formy i metody tej współpracy, kanały łączności, pomoc materialna,
- przygotowywane wspólne akcje w CSRS lub za granicą,
- jak „Solidarność” ocenia praktyczne możliwości ugrupowań opozycyjnych w CSRS,
- koordynacja zjednoczenia grup opozycyjnych w CSRS i ich powiązania z zagranicznymi ośrodkami opozycyjnymi,

³ Stanislav Dvořák urodził się 28 VI 1944 r.

⁴ W 1984 r. Stanislav Dvořák został skazany w zawieszeniu za przestępstwo obyczajowe.

– koordynacja działań „Solidarności” i węgierskich grup opozycyjnych na rzecz wspierania działalności opozycji w CSRS,

– udział polskiego kościoła we wspieraniu opozycji czechos[owackiej] (zwłaszcza nielegalnych struktur kościoła w CSRS).

B. Sympozjum „Solidarności Polsko-Czechos[owackiej]”

– ustalenia odbywanego sympozjum (ewentualnie ustalenia z rozmów w komisjach),

– w miarę możliwości ustalić tożsamość uczestników sympozjum z CSRS.

C. Sytuacja wewnątrzpolityczna i międzynarodowa:

– taktyka postępowania „Solidarności” i jej sojuszników w obecnym okresie,

– formy kontroli resortu obrony i spraw wewnętrznych,

– plany dalszej orientacji organów bezpieczeństwa włącznie z możliwością działania przeciwko CSRS i ZSRS,

– kontrola środków masowego przekazu, ich orientacja merytoryczna,

– zamiary „Solidarności” wobec PZPR,

– sytuacja w samej „Solidarności” – główne prądy, ich orientacja polityczna i taktyczna,

– formy wycofywania PRL z RWPG i Układu Warszawskiego,

– jak „Solidarność” chce działać przeciwko obecności wojsk sowieckich w PRL.

D. Zainteresowanie „Solidarności” osobą TW:

– jak „Solidarność” chce wykorzystać TW po ewentualnym opuszczeniu CSRS,

– jakie zadania pełniłyby wobec CSRS,

– na jakim terytorium miałyby działać (PRL, Norwegia czy inne).

Instruktaż w celu realizacji wyżej wymienionych zadań przeprowadzi obecny ŹO⁵ ppłk Chalupnik podczas spotkania dn[ia] 31 X 1989 r., które odbędzie się w Jičynie.

4) Legendy:

TW podczas swoich rozmów i działań będzie opierać się na konkretnych wydarzeniach, które w jego przypadku faktycznie istnieją. To znaczy będzie przyznawać się do aktywnej pomocy „Solidarności” w latach 1980–1984. Po powrocie do CSRS był represjonowany karnie, także w więzieniu. Po wypuszczeniu miał problemy ze znalezieniem pracy, później został zwolniony i obecnie jest dyskryminowany, ponieważ nie może realizować swoich kwalifikacji.

TW nie jest zorganizowany w żadnej strukturze opozycyjnej, o jego minionej działalności na rzecz „Solidarności” są poinformowani liderzy Karty [77] Mały i Šabatová, którzy także znają go osobiście. W orientacji politycznej będzie występować jako zwolennik Karty [77].

5) Plan czasowy:

2 XI 1989 – wyjazd do PRL przez OPK⁶ Běloves

3–5 XI – udział w sympozjum we Wrocławiu

6 XI 1989 – powrót do CSRS przez OPK Běloves

⁵ Organ prowadzący.

⁶ OPK – oddělení pohraniční kontroly – punkt kontroli granicznej.

6) Łączność podczas zadań:

Kontakt osobisty podczas pobytu w PRL nie będzie utrzymywany. W sytuacji nadzwyczajnej TW może skontaktować się z RO pod telefonem agenturalnym: 35 677.

7) Przeciwwskazania:

Obecnie nie są znane żadne okoliczności, które broniłyby w przeprowadzeniu proponowanej akcji. TW ma zaufanie środowiska, w którym będzie się poruszać, i jest wystarczająco zdolny, by w razie potrzeby móc improwizować i wy dostać się z nieprzyjemnej sytuacji. Dlatego w tym zakresie nie są podejmowane żadne szczególne środki. TW odbył podróż do Wrocławia już w październiku 1989, gdzie rozmawiał z liderami wrocławskiej „Solidarności” i to bez najmniejszych podejrzeń z ich strony.

8) Zabezpieczenie materialne:

Koszty wysłania TW do PRL będą wynosić według wstępnych obliczeń ok. 2500–3000 Kčs. Dlatego TW zostanie wyposażony w zwrotną zaliczkę w wysokości 3000 Kčs. Koszty akcji zostaną pokryte ze ZFP⁷ Departamentu Regionalnego StB Hradec Králové.

9) Wnioski i postulaty:

W związku z akcją nie ma żadnych postulatów wobec jednostek centralnych. We współdziałaniu z S-OSH⁸ Hradec Králové zostanie zapewnione, że TW jeszcze przed odprawą na granicy zostaną odebrane dokumenty, które ewentualnie uzyska podczas pobytu we Wrocławiu. Odpowiednie działania są już zapewnione.

Na podstawie uzyskanych doniesień o zamiarach „Solidarności” wobec TW i po zakończeniu jego weryfikacji zostanie złożony wniosek o dalsze wykorzystanie wywiadowcze.

Opracował: ppłk Chalupník^d

Źródło: Archiv ÚZSI, Pracovní svazek osobního svazku č. 49749/020, archivní číslo A 4906, TS Jilemský – OEČ 439 062 – návrh na krátkodobé vyslání do PLR, Č.j.: A-00971/90-89.

Tłumaczenie Tomasz Grabiński

PETR BLAŽEK (1973) – pracownik naukowy Instytutu Historii Współczesnej Akademii Nauk Republiki Czeskiej (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR). Zajmuje się historią komunistycznej Czechosłowacji oraz stosunkami polsko-

^d Poniżej własnoręczny podpis.

⁷ Zvláštní finanční prostředky – specjalne środki finansowe.

⁸ Správa Ostrahy státních hranic – Zarząd Służby Ochrony Granic.

-czechosłowackimi. Autor licznych opracowań, m.in. *Lennonova zeň v Praze. Neformální shromáždění mládeže na Kampů 1980–1989* (Praha 2003, współautor), *PARAF (PARalelní Akta Filozofie). Vydávání samizdatového časopisu 1985–1989* (Praha 2006). Redaktor pracy zbiorowej *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989* (Praha 2005). Kilka jego artykułów ukazało się także w Polsce, przeważnie w wydawnictwach Instytutu Pamięci Narodowej.

Action „Woodworm” (Akce „Červotoč”). The secret collaborator of State Security Stanislav Dvořák as a courier of the Polish-Czechoslovak Solidarity

Although the dissidents of the Soviet Bloc declared their mutual solidarity in a number of proclamations, their real personal contacts were at the minimum due to the limited occasions to travel. Relations of the leaders of the Charter 77 and the Workers’ Defence Committee “KOR” were a certain exception. They managed to organize famous meetings at the Czechoslovak-Polish border already in 1987. A remarkable systematic cooperation was set up in the late 80’s and many personal meetings took place at “the green border”, not only in Karkonosze but also in Tatry, Jeseniky or Beskidy. Only a few of these meetings had any political meaning – many famous personalities used to meet there, public proclamations were published and many photographs of the participants were taken at the border stones and marks. Most of the other meetings happened in purpose to smuggle various samizdat materials and to prepare cooperative pressure actions. To the main organizers belonged young Poles from Wrocław who had already kept the contacts with Prague Charter 77 signatories from the early 80’s.

Nowadays it is possible for the first time to use a wider range of the State Security (StB) archive funds for historic research related to these events. Czechoslovak secret police made huge impacts into life of regime opponents – they checked their correspondence, bugged their phone calls and flats and made their everyday life very difficult by all kinds of “arrangements for disintegration”. For monitoring and regulation of dissidents’ activities they also used a number of secret collaborators who outwardly presented themselves as regime opponents. One of them was a Czech language tutor at the Wrocław and Katowice Universities Stanislav Dvořák who used to operate as a main “connection” of Wrocław’s Polish-Czechoslovak Solidarity and Prague Charter 77 signatories in a first half of 80’s. For the first time he collaborated with the secret police in 1981–1984 as a counter-intelligence agent under a codename “Michal”, for the second time in 1989–1990 when as a ideal collaborator (“ideový spolupracovník”) of StB he chose his codename “Jilemský”. The secret police by mean of him controlled and influenced the relations of Polish and Czech dissidents for several years. The real image of Stanislav Dvořák was fully disclosed to his friends from opposition first in 2003 when author of this study gained an access to both files of “Michal” and “Jilemský” kept by secret police in 80’s. The subject of these files together with memories of witnesses makes the major base of this study.